

ใบความรู้

การแบ่งย่อยของบอนไซแบ่งได้ดังนี้

1. **ไม้ตายซาก Driftwood** ลักษณะเป็นต้นไม้ที่มีผลเป็นเต็มตัวอาจมาจากเนื่องจากถูกไฟไหม้เปลือกถูกฉลอกถูกฉลอกออกไป ทำให้เกิดผลเป็นรอบลำต้น ดูเหมือนจะตายแล้วไม่ตายเป็นอมตะ เรียกไม้ตายซาก
2. **ไม้เอนชาย(Slating)** ลำต้นจะเอนลงจากแนวตั้งเล็กน้อย หรือเอนทำมุม 45 องศากับแนวระดับจะเป็นทางซ้ายหรือทางขวาก็ได้ จะเกิดยูริมน้ำ หรือติดอยู่ตามกำแพง บางต้นถูกไม้ใหญ่กว่าเบียดบังเลยหนีรับแสงแดด
3. **ไม้กึ่งตกกระถาง (Semi Cascade)** ลักษณะของต้นอาจถูกสัตว์หรือคนเหยียบย่ำทุกวัน เวลาเดินผ่านหรือสัตว์หยุดกินหญ้า ทำให้ลำต้นเอียงราบไปกับพื้นดิน แต่บางส่วนก็ยังพยายามชูยอดขึ้นมารับแสงแดด
4. **ไม้ตกกระถาง(Cascade)** ลำต้นเอนต่ำลงจากขอบกระถางและแตกกิ่งแตกพุ่มใบ ห้อยลงอยู่ต่ำกว่าระดับของกระถาง อาจห้อยยาวลงมาจากขอบกระถางมาก จนทำให้ต้องหาที่ตั้งหรือรองกระถางบนม้าสูง ไม่สามารถตั้งกระถางบอนไซประเภทนี้บนโต๊ะหรือบนพื้นราบธรรมดาได้ ต้องใช้ม้านั่งสูงๆ หรือโต๊ะตั้งเล็กๆที่มีส่วนสูงพอจะรับกิ่งใบที่ห้อยช้อยลงมาได้พอดีไม่กองพื้น
5. **ไม้ถูลม(Windswept)** ลักษณะของลำต้นขึ้นอยู่ชายทะเลหรือชายทุ่งที่มีลมพัดแรงๆ กิ่งและลำต้นจะเอียงลู่ไปตามแรงลมทำให้ลำต้นและกิ่งต้นเอียงไปทางเดียวกันเรียกรูปทรงแบบนี้ว่า ไม้ถูลม
6. **ไม้ลำต้นตั้งตรง(Formal Upright)** มีลักษณะตั้งตรงทำมุมกับแนวระดับ 90 องศา มีลำต้นเดี่ยว มีกิ่งและช่อใบแตกเป็นพุ่มสองข้างของลำต้นเท่ากัน กิ่งที่ยื่นออกมาจะรับกับลำต้นได้สัดส่วนช่อใบจะแตกเป็นพุ่มแหลม ให้ความรู้สึกมีพลัง มีรากแข็งแรงแตกรอบต้นทุกทิศทางให้ความรู้สึกมั่นคง รวมความรู้สึกทั้งหมดที่ได้ให้บรรยากาศสง่างามมีฐาน
7. **ไม้ฐานรากใหญ่ (Stump)** ลำต้นของไม้ขึ้นบนพื้นดินบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ดี รากก็จะแผ่กระจายไปได้โดยรอบอย่างสม่ำเสมอ มีขนาดรากใกล้เคียงกัน สันรากจะนูนขึ้นมาเป็นพู เป็นจิบ เช่น รากของต้นโพธิ์ ต้นไทร ลำต้นจะเตี้ย
8. **ไม้ลำต้นเอี้ยว ไม่ตรง Informal Upright** ลำต้นอาจจะไม่ตรงเหมือนแบบแรก แต่รูปทรงมีลักษณะลำต้นส่วนกลางเอนมาทางขวาเล็กน้อยแล้วกลับงอใหม่มาเป็นเส้นตรง พุ่มใบแตกออกมาอาจไม่เท่ากันทั้งสองข้างของลำต้นเหมือนแบบแรก มีลำต้นเดี่ยว
9. **ไม้รากเกาะคร่อมหิน(Root – Over- Rock)** ต้นไม้ที่ขึ้นต่อไม้หรือก้อนหิน รากออกมาจะเกาะยึดต่อหรือก้อนหิน คลุมต่อเอาไว้ เพื่อให้ลำต้นขึ้นอยู่ได้ ไม่คลอน
10. **ไม้รากเกาะหิน (Clinging-To-Rock)** ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ติดผนังกำแพง หรือติดด้านข้างก้อนหิน รากจะออกมายึดเกาะ ผนังกำแพงหรือก้อนหินเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้

11. **ไม้รากโหยง (Exposed -Root)** ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ริมลำธาร มีน้ำไหลผ่านดินบริเวณโคนต้นน้ำจะกัดเซาะดินออกไปทำให้เห็นรากใต้ดินอย่างชัดเจนแต่ต้นไม้ก็ยังดำรงอยู่ชีวิตอยู่ได้
12. **ไม้บิดเกลียว(Twisted-trunk)** ต้นไม้ถูกเถาวัลย์พันโดยรอบบิดไปมาเป็นเกลียวทำให้ลำต้นบิดไปตามแรงบีบรัดของเถาวัลย์
13. **ไม้ขดม้วน(Coiled)** ต้นไม้ที่ถูกเถาวัลย์พันโดยรอบ เมื่อเถาวัลย์โตขึ้น และมีน้ำหนักมากก็จะกดทับกิ่งยอดไม้ตกลงมา แต่ยอดไม้ก็ยังพยายามชูขึ้นเพื่อรับแสงแดด จึงทำให้ลำต้นเรียวไปมา
14. **ไม้ทรงไม้กวาด(Broom)** เป็นไม้ทรงคล้ายแบบต้นตั้งตรง แต่ปล่อยให้การแตกกิ่งแขนงและการแตกใบออกเป็นพุ่มคล้ายไม้กวาด ความสวยงามอยู่ที่การแตกกิ่งแขนงซึ่งต้องใช้ศิลปะในการตกแต่งอยู่บ้าง
15. **ไม้กลุ่มกอ(Multi Trunks)** เป็นไม้ก้อมีลำต้นหลายๆ ต้นงอกขึ้นมาจากรากเดียว จากลำต้นเดียว ตัดแต่งให้ดูเหมือนมีหลายลำต้นตั้งแต่ 3 ลำต้นขึ้นไป แต่ส่วนใหญ่มักจะแต่งให้มีจำนวนเป็นคู่ ก่อนความรู้สึกละเอียดๆ หรือป่าละเมาะ
16. **ไม้สวนป่า(Group Plantings)** กระถางหนึ่งๆ จะมีต้นไม้ตั้งแต่ 9 ต้นขึ้นไป ส่วนใหญ่จะปลูกเป็นไม้พันธุ์เดียวกัน แล้วจัดตัดแต่งให้ดูเหมือนกับสภาพป่าโดยจัดให้มีความสมดุลต่อเนื่องกัน โดยทั่วไปแล้วจะต้องใช้พันธุ์ไม้เดียวกันหรืออยู่ในกรุปเดียวกัน ควรเลือกไม้ที่มีพุ่มใบสีเขียวสดตลอดกาล และเปลี่ยนใบหรือผลัดใบในบางฤดูกาลผสมกัน ถ้าเป็นไม้คนละพันธุ์แล้ว การจัดแต่งจะทำได้ยากขึ้น
17. **ไม้สวนป่ารากเดียว(Straight-Line)** ต้นไม้ที่ขึ้นมายอดเดียวแต่ยอดไม้ถูกเหยียบย่ำ ทำให้ต้องแตกกิ่งเพื่อตั้งยอดใหม่ แต่ก็ยังถูกเหยียบหรือกดทับอยู่ จึงต้องแตกกิ่งใหม่เพื่อต่อยอดต่อไป
18. **ไม้โคนคู่(Split – Trunk หรือ Twin Trunk)** เป็นไม้ตอแอบ คือมีลำต้นตั้งแต่ 2 ต้นขึ้นไป ต้นหนึ่งอาจเล็กกว่าอีกต้นหนึ่งก็ได้ ลำต้นอาจไม่ได้เกิดจากตอเดียวกันก็ได้ ตัดแต่งให้มีขนาดและความสูงของลำต้น สัมพันธ์ได้สมดุลประกอบเป็นรูปทรงที่สวยงาม ถ้ากิ่งข้อใบที่แตกยื่นออกมาพบกับลำต้นก็จัดว่าอยู่ในบอนไซขั้นดี
19. **ไม้แพ Paft Style** เกิดจากไม้บางต้นที่เกิดขึ้นมาจากลำต้นที่ล้มลงติดดิน ทำให้มีรากงอกและมีลำต้นงอกขึ้นมาตามตาของลำต้นไม้เรียงต่อกันไป เรียก รูปทรงแบบนี้ว่า ไม้แพ
20. **ไม้บันทึก Literati** เกิดขึ้นจากการตัดแต่งของนักเล่นบอนไซเอง อาจจะผิผิวพื้นไปจากธรรมชาติบ้าง เรียก รูปทรงแบบนี้ว่า ไม้บันทึก

พันธุ์ไม้ไทยที่นิยมใช้ทำบอนไซ

1. **ตะโก Diospyros horsefieldii (Heim)** เป็นไม้ยืนต้นเนื้อแข็งขนาดกลาง พบทั่วไปในป่าเบญจพรรณและป่าละเมาะ ลักษณะใบโต ดอกหนาหีบ สีเขียวเข้ม ดอกสีเหลือง ผลมีลักษณะกลมคล้ายผลพลับ เมื่อดิบจะมียางมาก แต่

เมื่อสุกจะมีสีเหลือง รับประทานได้ เปลือกแก่จะมีสีดำผิวหยาบขรุขระและมีรสฝาด เปลือกและผลอ่อนเป็นยาแก้ท้องร่วงและแก้อาการอาเจียน ขยายพันธุ์ด้วยการเพาะเมล็ด นอกจากนี้ยังมีอีกหลายชนิดดังต่อไปนี้

1.1 ตะโกนา *Diospyros rhodocalyx* (Kurz) (ตะโกนา มะโก มะถ่านไฟผี้)

1.2. ตะโกสวน *Diospyros peregrina* (Gurke) ไม้ยืนต้น สูงประมาณ 8 - 15 เมตร เปลือกต้นสีเทาปนดำ ทรงพุ่มกลมทึบ การเกาะติดของใบบนกิ่งแบบสลับ ใบเป็นใบเดี่ยว รูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 4.00 x 8.00 เซนติเมตร ปลายแหลมมนและโคนใบมน ดอกออกเป็นช่อที่ซอกใบ ดอกขนาดเล็กสีขาวนวลรูปคนโทคว่ำ มีกลิ่นหอมอ่อนๆ ผลทรงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3.50 เซนติเมตร ผลสุกสีส้มเหลือง เมล็ดมี 8 เมล็ด สีน้ำตาลดำทรงรีแบน ขนาดประมาณ 1.00 x 2.00 เซนติเมตร

1.3 ตะโกพนม *Diospyros castaneae* (Fletcher)(ชาติตะโก) ตะโกพนมเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงขนาด กลาง สูงถึง 15 เมตร เปลือกแตกเป็นสะเก็ด สีเทาปนดำ หรือค่อนข้างดำเปลือกในสีน้ำตาล แก่นสีน้ำตาลเข้ม ตามกิ่งมีขนดุนุ่มทั่วไป ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงกันแบบสลับ ใบรูปไข่ มน หรือป้อม กว้าง 2.5-8 ซม. ยาว 6-13 ซม. โคนใบป้านตรง หรือเว้าเข้าเล็กน้อย ปลายใบมนสอบแคบ บางทีหยักเป็นลอนกว้างๆ เนื้อใบค่อนข้างหนา และเกลี้ยงทั้งสอง

1.4 ตะโกหนู *Diospyros* sp. เกิดจากตอที่ตายแล้วมีการแตกกิ่งก้านขึ้นใหม่เมื่อได้รับสภาพแวดล้อมที่พอเหมาะ เพราะไม้พันธุ์นี้ที่ขุดได้จากป่านั้นจะเกิดจากรากเดิมทั้งสิ้น ลักษณะใบก็แตกต่างกันไปถึง 3 แบบ ชนิดแรกใบมีลักษณะคล้ายใบมะขามแต่โตและยาวกว่าใบมะขามเล็กน้อย ใบบิดและออกสลับตามข้อ สีเขียวเข้ม โตช้ามาก พบแถวจังหวัดราชบุรีและเพชรบุรี ชนิดที่สองใบโตกว่าชนิดแรก ลักษณะบิด ยาวประมาณ 1-2 เซนติเมตร ออกไม่ค่อยเป็นระเบียบ

2. มะสัง *Feroniella lucida* (Swingle) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบคล้ายใบคนทาหรือใบมะขวิดแต่เล็กกว่า แตกช่อเป็นพุ่มแน่นสีเขียวเป็นมัน มีหนามแหลมยาวตามกิ่งก้าน เปลือกขรุขระ ต้นที่อายุมากๆ เปลือกจะแตกเป็นลายสวองามมาก ผลรูปกลมขนาดเท่าผลส้มเกลี้ยงหรืออาจเล็กกว่าเล็กน้อย เปลือกหนา เนื้อรับประทานได้ พบมากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชอบขึ้นในดินปนทราย ขยายพันธุ์ด้วยการเพาะเมล็ด

3. โมก *Wrightia religiosa* (Benth.) มี โมกบ้านดอกซ้อน ดอกกลา โมกหนูดอกซ้อน ดอกกลา โมกเวียดนามดอกซ้อน

3.1. โมกบ้าน *Wrightia religiosa* (Benth.) เป็นไม้ยืนต้น พุ่มเตี้ย สูงประมาณ 13 เมตร ลำต้นสีน้ำตาล ใบเล็กรูปไข่ ปลายแหลมคล้ายใบแก้ว ดอกมีขนาดเล็กสีขาว มีทั้งที่เป็นกลีบซ้อนและกลีบชั้นเดียว ออกดอกเป็นช่อตามซอกใบ ช่อละ 3 ถึง 5 ดอก มีกลิ่นหอมมาก โดยเฉพาะในช่วงตอนเย็น ดอกจะออกตลอดปี ผลเป็นฝักลักษณะยาวคล้ายฝักถั่วเขียว ออกฝักเป็นคู่ ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด ตอน และปักชำกิ่ง

3.2. โมกป่าหรือโมกมัน *Wrightia tomentosa* (Roem & Schult) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลำต้นมีสีน้ำตาล ใบเล็กขนาดเท่าใบมะยม มีใบหนาหยาบ ดอกเล็กสีขาว มีกลีบชั้นเดียว ออกดอกเป็นช่อ กลิ่นหอม โดยเฉพาะในเวลาเย็น ผลมีลักษณะเป็นฝักคู่คล้ายโมกบ้าน แต่มีขนาดใหญ่และยาวกว่าเล็กน้อย พบขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป โมกป่าไม่ชอบดินแน่น ถ้านำลงเลี้ยงในกระถางโดยใช้ดินเหนียวจัด มักจะไม่งามและออกดอกน้อย

4. ไทร(Ficus) มี ไทรย้อย ไทรจีน ไทรใบกลม ไทรใบมะดัน ไทรอังกฤษ

4.1. ไทรย้อยใบแหลม *Ficus benjamina* (Linn.) ไทรย้อยใบแหลมเป็นไม้ต้น และไม้พุ่มขนาดกลาง สูงได้ถึง 10 เมตร ต้นแตกเป็นพุ่มหนาทึบแผ่กิ่งก้านสาขาทั้งใบห้อยย้อย ไทรมีรากอากาศ ต้นแตกย้อยลงสู่พื้นดินเป็นจำนวนมาก น้ำยาง สีขาว ใบ เดี่ยว เรียบเป็นมัน เรียงสลับรูปวงรี รูปใบหอกหรือรูปไข่แกมวงรี มีก้านใบที่อ่อน ใบจะห้อยระย้างามมาก สีเขียว ดอกช่อ รูปค่อนข้างกลม รูปไข่ เมื่อสุกสีเหลือง ส้ม และแดงเข้ม ตามลำดับ การขยายพันธุ์ เพาะเมล็ด ตอนกิ่ง หรือปักชำกิ่ง ประโยชน์

4.2 ไทรย้อยใบทู่ *Ficus retusa* (Linn.) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางจนถึงขนาดใหญ่ ชอบขึ้นบริเวณชายน้ำหรือริมน้ำ เหมือนไทรใบแหลม แผ่กิ่งก้านสาขาเป็นพุ่ม รูปทรงต้นสวยงาม ใบมีลักษณะกลมหนาเป็นมัน ปลายใบค่อนข้างทู่ มีรากอากาศห้อยย้อยอยู่ตามกิ่งลงมาจนถึงดิน ผลขนาดเล็กเท่าไทรย้อยใบแหลม สีเหลือง ออกตามข้อของกิ่ง การเติบโตค่อนข้างเร็ว นิยมใช้ทำไม้เกะหิน ขยายพันธุ์โดยการตอน ปักชำกิ่ง และเพาะเมล็ด

5. โพธิ์ *Ficus religiosa* (Linn.) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางจนถึงขนาดใหญ่ ที่นำมาทำไม้เคระมักเป็นโพธิ์ที่เรียกว่า โพธิ์ป่า ชอบขึ้นตามป่าเบญจพรรณและป่าละเมาะทั่วไป ไม่เห็นมีใครไปเอาต้นโพธิ์ตามวัดมาเลี้ยง คงจะเป็นเพราะคนไทยถือไม้อาของวัดเข้าบ้าน ลักษณะลำต้นมีสีขาวนวล ใบหนา ขอบใบค่อนข้างเรียบ ปลายใบไม่แหลมมาก ผลมีขนาดเล็กพอกับผลไทร ลักษณะกลม สีเหลือง ออกผลตามกิ่งก้าน มีเกสรเล็กๆ อยู่ภายใน โพธิ์อาจมีรากอากาศได้หากอยู่ในที่ซึ่งมีสภาพแวดล้อมเหมาะสม ขยายพันธุ์โดยการตอน ปักชำกิ่ง และเพาะเมล็ด

6. ช่อย *Sterblus asper* (Lour) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบค่อนข้างโต ขอบใบหยัก ใบมีผิวหยาบและสาก เนื้อไม้มีสีขาวอ่อน ดอกมีขนาดเล็กสีขาวออกเป็นช่อ ผลลักษณะกลม ขนาดเท่าเมล็ดพริกไทย เมื่อสุกจะมีสีเหลือง เป็นไม้ที่มีประโยชน์มาก สมัยโบราณใช้เนื้อไม้ทำกระดาดเนื่องจากมีสีขาวและใช้กิ่งทำความสะอาดพื้น ใบสดใช้บั้งไฟให้เหลืองกรอบชงกับน้ำใช้ดื่มช่วยการระบายท้อง ช่อยเป็นไม้ที่ค่อนข้างอ่อนแอ อาจพาลตายเองง่ายๆ เมื่อได้รับความกระทบกระเทือนจากการขุดย้าย ข่อยขยายพันธุ์ได้ด้วยการตอนกิ่งและเพาะเมล็ด

7. ไกร *Ficus virens* var. *glabella* (Ait) เป็นพืชตระกูลเดียวกันกับไทรมี 2 ชนิด ไกรบ้าน ไกรภูเขา ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลักษณะใบรูปรียาวปลายแหลมคล้ายใบหอก ยาวประมาณ 7-10 เซนติเมตร มีทั้งชนิด ปลายแหลมมากและแหลมน้อย ใบอ่อนมีสีแดงปนชมพูหรือปนน้ำตาลสวยงามมาก เปลือกไม้และกิ่งที่มีอายุน้อย มีสีน้ำตาล แต่เมื่อแก่จะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลปนเทา ต้นที่สมบูรณ์เมื่อได้รับสภาพแวดล้อมที่พอเหมาะจะมี

8. เซอร์รี่ มี พันธุ์ฟูจิ พันธุ์เกาหลี พันธุ์วินเทอร์เซอร์รี่

9. หมากเล็กหมากน้อย (*Vintex quinata* (Williams) ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ลำต้นสีเหลืองนวลจนถึงน้ำตาลอ่อน ผิวเกลี้ยง ใบเป็นใบประกอบ ในหนึ่งก้านใบจะมีใบย่อย 3 ใบ ขอบใบด้านข้างเป็นหยัก ปลายใบแหลม ถ้าขึ้นในที่กันดารหรือเมื่อมีอายุมากจะมีริ้วรอยตาม ลำต้น คูสวยงาม ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด

10. มะนาวเทศ *Triphasia trifolia* (Wils) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูงประมาณ 2-4 เมตร เดิมเป็นไม้มานจากประเทศจีน เติบโตค่อนข้างช้า ลำต้นสีเทาอมเหลือง มีหนามแหลมตามกิ่งก้าน ใบเล็กสีเขียวเข้ม ดอกสีขาว ลักษณะคล้ายดอกแก้วแต่เล็กกว่า ออกดอกตามข้อใบ ผลรูปกลมขนาดเท่าผลตะขบ เมื่อยังดิบอยู่จะมีสีเขียวและมีรสฝืด แต่เมื่อสุกจะมีสีแดงเข้ม รสหวานรับประทานได้ เป็นยาแก้เจ็บคอของคนจีน ขยายพันธุ์ด้วยการเพาะเมล็ด

11. มะขาม *Tamarindus indica* (Linn.) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางจนถึงขนาดใหญ่ ใบเป็นใบประกอบขนาดเล็ก เปลือกสีน้ำตาล มีผิวขรุขระสวยงาม ดอกเล็ก ออกเป็นช่อสีเหลืองปนแดง ผลเป็นฝักกลมยาวลักษณะเป็นปล้องๆ มะขามแบ่งตามชนิดของฝักได้เป็นสองชนิดคือ มะขามขี้แมว มะขามกระดาน มะขามที่ใช้ทำไม้ตัดและไม้แคะ เป็นมะขามกระดาน ขยายพันธุ์โดยการตอนและเพาะเมล็ด

12. มะเกลือ *Diospyros mollis* (Griff) มะเกลือ (Ebony) เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูงได้ถึง 15-20 เมตร เป็นไม้เนื้อแข็งมาก เนื้อไม้มีสีดำสนิท ใบเล็ก ผลมีลักษณะกลมคล้ายผลมังคุด ขนาดประมาณ 1.5- 2 เซนติเมตร สีเขียว มีจานรองผล ผลเมื่อนำมาบีบจะให้น้ำสีดำใช้ย้อมผ้าได้ ออกผลประมาณเดือนมิถุนายนถึงตุลาคม พบตามป่าดิบแล้ง และป่าผลัดใบทั่วไป มีมากแถบจังหวัดราชบุรี เพชรบุรี นครราชสีมา และลพบุรี

13. เข็มป่า (*Ehretia winitii* (Craib) เข็มป่าหรือจันทน์น้ำเป็นไม้ยืนต้น ทรงพุ่มสูง 2 เมตร ใบเล็กรูปไข่ ขอบใบบิดเล็กน้อย ก้านใบสีเขียวอมแดง ลำต้นสีขาวอมน้ำตาล ดอกออกเป็นช่อสีม่วง ระยะเวลาออกดอกประมาณเดือนมิถุนายนถึงตุลาคม ผลออกเป็นพวง เมื่อยังดิบมีสีเขียว เมื่อสุกออกสีแดงสดสวยงามมาก เข็มป่าชอบขึ้นในที่ลุ่ม พบในเขตจังหวัดนครปฐม ราชบุรี และกาญจนบุรี

14.ชา(Fukien Tea)

14.1.ชาปัตตาเวีย (*Malpighia coccigera* (Linn.) มีอีกชื่อหนึ่งคือชาใบหนาม เป็นไม้พุ่มเมืองของอเมริกาใต้ ลักษณะเป็นพุ่มเตี้ย ใบเล็ก ขอบใบเป็นจักแหลมแข็งคล้ายหนาม สีเขียวเป็นมัน ดอกมีห้ากลีบ สีขาวปนชมพู ดอกจะออกเต็มต้นสวยงามมาก ผลกลมสีแดง เป็นไม้ที่ชอบแดดจัด ขยายพันธุ์โดยการตอน ปักชำกิ่ง และเพาะเมล็ด นิยมนำชาปัตตาเวียไปตัดเป็นรูปสัตว์ต่างๆ โดยคัดลวดเป็นโครงรูปสัตว์เสียก่อน แล้วจึงนำชาปัตตาเวียไปปลูก เเกาะและตัดให้เข้ารูป

14.2 ชาฮกเกี้ยน (*Carmona microphylla* (Lam.) หรือ *Ehretia buxifolia* (Roxb.) เป็นไม้ที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในประเทศจีน เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง แบ่งเป็น 3 ชนิดตามลักษณะของใบคือ ใบเล็ก ใบขนาดกลาง และใบใหญ่ แต่ที่เหมาะสมกับการทำบอนไซคือชาฮกเกี้ยนชนิดใบเล็ก เนื่องจากมีขนาดใบพอเหมาะกับการทำไม้แคะและมีผลดก ใบชาฮกเกี้ยนมีสีเขียวเข้มเป็นมัน มีลักษณะเป็นหยักบริเวณปลายใบ แตกใบเป็นพุ่มแน่น ดอกมีขนาดเล็ก สีขาว มีห้ากลีบ ผลกลม ขนาดโตกว่าเมล็ดพริกไทยเล็กน้อยและมีสีเขียว เมื่อสุกจะมีสีแดง ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดและปักชำกิ่ง

15. เอม(Elm) นำเข้าจากต่างประเทศ เอมอังกฤษ เอมจีน เอมอเมริกา

16. เทียนทะเล(Bantique) ไม้ที่ขึ้นอยู่แถบชายทะเลภาคตะวันออกของไทย

17.เฟื่องฟ้า *Bougainvillea spectabilis* (Wild) เฟื่องฟ้า และครุฑจีนซึ่งมีชื่อสามัญว่า *Bougainvillea glabra* (Choisy) เป็นไม้ที่อยู่ในตระกูลเดียวกัน และมีลักษณะส่วนใหญ่คล้ายกัน เป็นไม้เลื้อยเถาใหญ่แข็งแรง โตเร็ว มีหนามที่กิ่ง ส่วนที่เห็นเป็นดอกมีสีต่างๆ นั้น แท้จริงแล้วเป็นใบประดับ มีหลายสีเช่น แดง ม่วง ขาว ชมพู หรืออาจมีสองสีในดอกเดียวกัน ส่วนครุฑจีนนั้นใบประดับจะเป็นสีบานเย็น ออกช่อแน่น ทั้งสองชนิดมีดอกจริงอยู่ตรงกลาง เป็นดอกเล็กๆ สีขาว ใบจริงมีรูป

18. ฅูน(Cassia fisula Linn)มีชื่อท้องถิ่นอื่นๆ เช่น ฅูพะยะ (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี), ปูโย ปือยู เปอโซ มะะหล่าอยู่ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน), ลักเกลื่อ ลักเคย (กะเหรี่ยง), ราชพฤกษ์ ชัยพฤกษ์ (ภาคกลาง), **ลมแล้ง** (ภาคเหนือ), ราชพฤกษ์ (ภาคใต้) เป็นต้น แต่โดยส่วนใหญ่แล้วเราจะเรียกต้นราชพฤกษ์ ว่า “**ต้นฅูน**” เพราะจำง่ายกว่านั่นเอง (แต่ มักจะเขียนผิดหรือสะกดผิดเป็น “**ต้นฅูน**” หรือ “**ฅูน**”) “ต้นไม้มงคลพระราชฯ”

19. กัลปพฤกษ์(Cassia bakeriana Craib) ต้นขนาดกลาง ความสูง 10-15 เมตร เปลือกนอกสีเทา ลำต้นมีรอย เป็นเส้นเล็กน้อยแตกกิ่งก้านพุ่มสู่ด้านบนไม่ค่อย เป็นระเบียบ ใบเป็นแผงมีใบย่อยประมาณ 5-6 คู่ออกเรียงตรงกัน ตามก้านใบเป็นคู่ๆ ใบบางเรียบปลายใบแหลม ขนาดของใบกว้างประมาณ 2-4 เซนติเมตร ใบยาวประมาณ 4-7 เซนติเมตรดอกออกเป็นช่อตามกิ่งก้านมีกลิ่นหอมมีสีชมพูแกมขาวดอกบานจะมีความกว้าง

20 มะเดื่ออุทุมพร(Ficus glomerata (Roxb.) มะเดื่ออุทุมพรหรือมะเดื่อชุมพรเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ชอบขึ้น แถบชายน้ำ ลำต้นมีผิวเกลี้ยง สีออกนวล ใบโตรียาว ออกผลเป็นกลุ่มตามลำต้นและกิ่ง ขนาดผลค่อนข้างโต ผล อ่อนสีเขียวรับประทานได้ เมื่อสุกจัดจะมีสีแดง กลิ่นหอม เปลือกจะมีรสฝาด ใช้เป็นยาแก้ท้องร่วง ขยายพันธุ์ด้วยการ เพาะเมล็ดและตอนกิ่ง ไม้ในตระกูลนี้ นอกจากมะเดื่ออุทุมพรแล้วยังมีมะเดื่อเถา มะเดื่อฝรั่ง มะเดื่อหอม มะเดื่อปล้อง และมะเดื่อหัว แต่ไม่นิยมเอามาเลี้ยงเป็น ไม้กระถางเหมือนมะเดื่ออุทุมพร **21.ทับทิม(Punica granatum (Linn.)** ทับทิมไม่ใช่ไม้พื้นเมืองของไทย มีถิ่นดั้งเดิมอยู่ในประเทศจีนและอาฟริกาเหนือ เป็นไม้พุ่ม ขนาดกลาง ใบเล็ก ค่อนข้างยาว ดอกสีแดงสดและสีขาว ผลกลมโต ออกดอกและผลตลอดปี ปลูกเป็นไม้ประดับ ได้ แต่เลี้ยงเป็นบอนไซจะติดผลค่อนข้างยาก ขยายพันธุ์โดยการ เพาะเมล็ดและตอนกิ่ง ทับทิมมีคุณสมบัติทาง สมุนไพรหลายอย่าง ยาไทยสมัยโบราณใช้เป็นยาแก้ท้องร่วง ชาวฮินดูใช้ดอกเป็นเครื่องปรุงยาธาตุ เมล็ดแก้อาการ ท้องเสียและบำรุงหัวใจ ทับทิมที่ปลูกเลี้ยงในเมืองไทยยังมีอีก 2 ชนิดคือ

21.1 ทับทิมหนู(Punica granatum var. nana (Linn.) มีถิ่นเดิมอยู่ในประเทศสเปน เป็นไม้พุ่มเตี้ยๆ ลักษณะใบ ดอก และผลเหมือนทับทิมธรรมดา แต่มีขนาดเล็กกว่า ดอกมีกลีบซ้อน สีขาว แสด ชมพู แดงดำ และดำเป็นจุด แต่ที่พบในประเทศไทยมีแต่ดอกสีแดงเพียงสีเดียว ผลสีน้ำตาลอมเหลืองจนถึงแดง รับประทานไม่ได้ ออกดอก และผลตลอดปี การขยายพันธุ์โดยการ เพาะเมล็ดและตอนกิ่ง

21.2 ทับทิมดอกซ้อน (Punica granatum var. regellei (Heim) ลักษณะคล้ายทับทิมธรรมดา แต่มีกลีบดอกซ้อน แน่นสวยงามมาก สีแดงดำ มีลายเหลืองสลับขาวภายนอก เป็นไม้ประดับที่สวยงาม และเลี้ยงเป็นบอนไซได้ดี แต่ ค่อนข้างจะหายากเนื่องจากเป็นไม้ที่ไม่มีต้นกำเนิดในประเทศไทย

22. กระทุ่ม (Anthocephalus cadamba (Miq.) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางจนถึงขนาดใหญ่ ใบรูปไข่ หนา และออก ใบดกหนาที่ใบ ดอกรูปกลมคล้ายดอกกระถินแต่มีขนาดใหญ่ประมาณเท่าลูกหมากสง สีเหลือง เกสรสีขาวเป็น เม็ดเล็กๆ ทั่วดอกคล้ายคนตัดผมสั้น สวยงามมาก พบตามป่าเบญจพรรณและป่าแล้งทั่วไป ขยายพันธุ์โดยการ เพาะเมล็ดและขุดหาไหล (ต้นอ่อนที่งอกขึ้นจากราก) กระทุ่มนำไปทำเป็นบอนไซค่อนข้างยาก นอกจากกระทุ่ม ธรรมดาแล้วยังมีกระทุ่มอีกหลายชนิดคือ

22.1 กระทุ่มหนู (Mitragyna brunonis (Craib) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง พบขึ้นเป็นกลุ่มประปรายตามป่าเบญจ พรรณและป่าแดง เนื้อไม้มีสีเหลืองจนถึงน้ำตาลอ่อน

22.2 กระทุ่มโลก (*Mitragyna hirsuta* (Hav.) ไม้อื่นต้นขนาดกลาง ดอกเป็นทรงกลมโตขนาดนิ้วหัวแม่มือ ขึ้นประปรายตามป่าแดง

22.3 กระทุ่มเนิน (*Mitragyna rotundrifolia* (Okze) เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง พบตามเนินหรือโคกในป่าเบญจพรรณ และป่าดิบทั่วไป

23. อรพิม (*Bauhinia winitii* (Craib) หรือมีอีกชื่อหนึ่งว่าคิ้วนาง เป็นไม้เถาขนาดใหญ่ เลื้อยได้ไกล ใบรูปไข่เบียว กว้างประมาณ 1.5- 2.5 เซนติเมตร ยาว 3- 4.5 เซนติเมตร แบ่งเป็นสองซีก ลักษณะคล้ายใบชงโคแต่เล็กกว่า สีเขียวสด ดอกใหญ่สีขาว ออกเป็นช่อตามซอกใบและปลายกิ่ง ขนาดประมาณ 15-20 เซนติเมตร กลีบดอกยื่น สีขาว กลีบบนมีสีเหลืองอ่อนตอนกลาง ช่อหนึ่งมีประมาณ 40 ถึง 50 ดอก ออกดอกในช่วงฤดูฝนจนถึงปลายฤดูหนาว ผลเป็นฝักแบน กว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร เมื่อออกดอกเต็มที่จะสวยงามสะดูตา แต่ยังไม่เคยพบว่ามีดอกออกเมื่อนำมาเลี้ยงในกระถาง พบตามป่าผลัดใบและป่าละเมาะในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดและตอนกิ่ง

24. ตะแบก (*Lagerstroemia floribunda* (Jack) ไม้อื่นต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูงประมาณ 15 - 30 เมตร ต้นมีเปลือกเรียบเป็นมัน สีเทาหรือเทาอ่อน ใบเป็นใบเดี่ยวออกตรงข้าม รูปใบหอก กว้างประมาณ 5 - 8 เซนติเมตร ยาวประมาณ 12- 20 เซนติเมตร ใบอ่อนสีออกแดง ดอกเมื่อบานจะมีสีม่วงปนชมพูแล้วจะเปลี่ยนเป็นขาว

25. พุดน้ำ (*Gardenia hygrophila* (Kurz) เป็นไม้พุ่มยืนต้น ชอบขึ้นในที่ลุ่มและริมน้ำ เช่นริมลำธาร ต้นสูงประมาณ 1- 2 เมตร ลำต้นมีสีขาวนวลคล้ายเข็มป่า ใบเป็นรูปไข่ปลายแหลมคล้ายใบแก้ว สีเขียวสดเป็นมัน ดอกสีขาว ออกดอกในฤดูฝน ผลกลมยาวคล้ายผลฝรั่ง สีเขียว ขนาดโตเท่าปลายนิ้วก้อย พุดน้ำขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด

26. เกล็ดปลาหมอ เป็นไม้อื่นต้น เป็นพุ่มสูงประมาณ 1 เมตร ลำต้นมีสีขาวนวลสลับดำ เปลือกอ่อน ใบเล็กรูปไข่ สีเขียว ยาวประมาณ 1 - 1.5 เซนติเมตร ก้านใบสีเขียวอมแดงและจะแดงเข้มขึ้นถ้าถูกแดดจัดๆ ออกดอกสีเหลืองอ่อน ขนาดเล็กเท่าหัวเข็มหมุดอยู่ได้ใบ ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด พบในจังหวัดราชบุรีและเพชรบุรี

27. พุดป่า (*Desmodium lanceolatum* (Schnider) พุดป่าหรือกระดูกอึ่งเป็นไม้อื่นต้นขนาดย่อม สูงประมาณ 2 - 3 เมตร ลำต้นสีขาวอมเทา เปลือกอ่อนง่าย กิ่งก้านแข็ง ใบเล็ก ยาวประมาณ 2 เซนติเมตร สีเขียวเข้ม ดอกสีขาว ผลดิบสีเขียวลักษณะกลมแข็ง เมื่อสุกจะเปลี่ยนเป็นสีเหลือง พบขึ้นตามป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

28. สามพันตา (*Cleistanthus siamensis* (Craib) เป็นไม้อื่นต้นสูงประมาณ 3 เมตร ลำต้นสีออกนวลอมน้ำตาล ผิวเกลี้ยง ใบมีลักษณะเป็นรูปไข่ปลายแหลมคล้ายใบมะยมแต่มีขนาดเล็กกว่า สีเขียวสด มีผลขนาดเท่าเม็ดพริกไทยอ่อน ออกเป็นแถวตามกิ่งก้าน เมื่อสุกจะมีสีแดง พบตามป่าแดงทั่วไป ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด

29. หนามพรม (*Carisa cochinchinensis* (Pierre) เป็นไม้อื่นต้น ขึ้นเป็นพุ่มสูงประมาณ 2 - 3 เมตร ตามต้นและกิ่งมีหนามยาวแหลม ใบเล็กกลม ใบหนา ดอกสีขาวคล้ายดอกมะลิและมีกลิ่นหอม ออกผลในช่วงฤดูฝน ผลมีลักษณะกลม โตกว่าปลายนิ้วก้อยเล็กน้อย เมื่อสุกจะมีสีแดงคล้ำ รับประทานได้ ไม้ชนิดนี้ชอบขึ้นตามโคกและตามชายทุ่ง พบมากในจังหวัดสระบุรี

การเลือกพันธุ์ไม้

พันธุ์ไม้ในบ้านเรามีมากมายหลายชนิดที่สามารถนำมาทำเป็นไม้แกระ ซึ่งพันธุ์ไม้เหล่านี้ ส่วนมากแล้วเป็นไม้พื้นเมือง การที่นำมาเลี้ยงจะได้ผลดีต้องเป็นพันธุ์ไม้และดินในท้องถิ่นนั้นด้วย จะทำให้การดูแลรักษาง่ายกว่าที่นำพันธุ์ไม้และดินอื่นมาเลี้ยง หลักในการพิจารณาพันธุ์ไม้บางชนิดมาทำเป็นไม้แกระ ต้องขึ้นอยู่กับความนิยมและความต้องการของผู้ที่เป็นเจ้าของ ซึ่งอาจจะแบ่งลักษณะความงามของพันธุ์ไม้แกระได้ 3 ประเภท

1.ดูจากความสวยงามของรูปร่างทรงตรง ลำต้นและกิ่งก้านของใบส่วนมากแล้วมักเป็นพันธุ์ไม้ประเภทใบ ดังจะเห็นความงามอยู่ที่ขนาดของส่วนต่างๆ โดยการย่อส่วนรูปทรง เช่น กิ่ง ใบ ราก จนรวมถึงเปลือก ลำต้นด้วย ซึ่งเป็นส่วนประกอบให้ไม้แกระสวยงามยิ่งขึ้น พันธุ์ไม้พวกสนต่างๆ ต้นไทร ไกร หรือไม้บางชนิดที่มีลักษณะสวยงามเมื่อถึงฤดูกาล คือ ต้นเมเปิ้ล เอลม์

2.ดูจากลักษณะความงามของดอก ไม้แกระประเภทนี้ต้องการดอกที่มีสีสวยสดงดงาม ดอก และดอกใหญ่ ไม่คำนึงถึงความงามของส่วนต่างๆ ซึ่งเน้นความงามของไม้แกระอยู่ที่การให้ดอก เช่น เฟื่องฟ้า ผกากรอง คุณกระดังงาสงขลา กัลปพฤกษ์ พันธุ์ไม้เหล่านี้สามารถนำมาทำเป็นไม้แกระให้ดอกได้ เฟื่องฟ้านักเลี้ยงให้ความนิยมมาก เนื่องจากมีลักษณะดอกที่สวยงามและออกดอกง่าย แล้วยังเหมาะที่จะนำมาทำเป็นต้นตออีกด้วย ส่วนพันธุ์ไม้แกระต่างประเทศ

3.ดูจากลักษณะความงามของผล ไม้ผลบางชนิดนำมาปลูกในกระถางจะมีความงามในด้านของผลที่ติดอยู่กับลำต้น ส่วนดอก กิ่ง ก้าน ใบ ลำต้น เป็นส่วนประกอบไม้ผลที่นำมาเลี้ยงเช่น ลูกหนามแดง ลูกจันทร์ ส้ม ชมพูบางชนิด มะไฟ พันธุ์ไม้ต่างประเทศ พลับ แอปเปิ้ล โฮลลี

ลักษณะพันธุ์ไม้

ลักษณะเป็นพันธุ์ไม้ที่มีลำต้นเดียว

1.ระบบราก โดยเฉพาะรากแก้วไม่ควรยาวเกินไป เพราะกระถางที่ใช้ปลูกไม้แกระต้นไม้เล็ก เพราะรากแก้วควรมีลักษณะสั้นมีรากฝอยและรากแขนงเป็นจำนวนมากนับว่าดี เพราะการเปลี่ยนดินในกระถางจะเป็นไปได้สะดวกและง่ายขึ้น

2.ส่วนของลำต้นสูงกว่าระดับพื้นดิน ควรมีขนาดโตสวยงามอย่าง เช่น ลักษณะของปุ่มตา สีของเปลือกแตกตกละเอียดน่าดูคล้ายกับพันธุ์ไม้ที่เกิดตามธรรมชาติ

3.ลักษณะของกิ่งก้านที่แตกออกมาจะถูกตกแต่งให้ได้สัดส่วนกับลำต้น เพื่อไม่ให้หนาแน่นจนเกินไป ส่วนสีของใบต้องเข้ากันดีกับกิ่งหรือลำต้น ซึ่งอาจเป็นพันธุ์ไม้เปลี่ยนแปลงสีของใบไปตามฤดูกาลได้ด้วยยิ่งดี

4.รูปร่างและขนาดส่วนยอดและส่วนของลำต้นงดงามตามแบบฉบับของไม้แกระ

5.ส่วนของดอกและผลมีรูปทรงลักษณะสีสวยสดงดงามเข้ากับส่วนต่างๆ ของทรงต้นได้ดี

6.ลักษณะของพืชคลุมหรือมอส ที่ปลูกปกคลุมผิวหน้าดิน โคนต้นไม้แกระต้องมีสีสม่ำเสมอ ดูแล้วเรียบร้อยสวยงาม

ลักษณะของไม้แกระที่ปลูกเป็นกอ

ลักษณะคล้ายกับพันธุ์ไม้ที่มีลำต้นเดี่ยวแต่ลักษณะเด่นก็คือ การนำเอาพันธุ์ไม้มารวบรวมเป็นกลุ่มและมีความสูงแตกต่างกันรวมกับส่วน โกงส่วนเว้าของรูปทรงดูแล้วสวยงามยิ่งขึ้น

ลักษณะของพันธุ์ไม้เป็นไม้เนื้ออ่อน

ควรพิจารณาถึงส่วนประกอบของลำต้น เช่น ใบ ดอก ผล เป็นสำคัญกว่าอย่างอื่น ทั้งนี้เพราะไม่อาจตกแต่งลำต้น เปลือกและรากได้ง่ายนัก

เทคนิคการพันลวด

การพันลวดเป็นส่วนที่สำคัญสำหรับกระบวนการสร้างไม้บอนไซตามแบบฉบับของญี่ปุ่น แต่การสร้างไม้บอนไซตามแบบฉบับของจีนแล้วจะใช้เทคนิคการตัด, การโน้มกิ่ง, การดัดกิ่ง ฯ หากดูไม้ของจีนขณะกำลังสร้างเราจะเห็นเชือกกระโยงรยางค์ไปหมด ข้อดีของเทคนิคนี้ก็คือไม้จะไม่ค่อยชำ เจริญเติบโตได้เร็ว ข้อเสียก็คือหากมีบางตำแหน่งที่กิ่งไม้จะต้องรอให้กิ่งแตกออกมาเองโดยธรรมชาติ ซึ่งอาจจะแตกออกมาหรือไม่ก็ได้ แต่หากใช้เทคนิคการพันลวดแบบญี่ปุ่นแล้วเราสามารถที่จะดัดกิ่งอื่นๆที่ใกล้เคียงกับตำแหน่งที่เราต้องการให้เข้ามาเสริมในตำแหน่งที่ขาดหายดังกล่าวได้ ไม้ที่สร้างจากทั้งสองเทคนิคจะเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน รูปแบบของไม้บอนไซของญี่ปุ่นจะมีความละเอียดปราณีตของไม้มากกว่า และสามารถทำไม้บอนไซขนาดเล็กแต่ยังคงรายละเอียดของกิ่งก้านเอาไว้ได้ แตกต่างจากไม้บอนไซจากจีนจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่โตรายละเอียดน้อยกว่า ความงามอยู่ที่ภาพรวมของไม้เป็นหลัก ในที่นี้จะกล่าวถึงรายละเอียดเทคนิคการพันลวดตามแบบฉบับการสร้างไม้บอนไซของญี่ปุ่น

ไม้บอนไซที่สร้างได้สวยงามส่วนมากจะต้องมีการพันลวดในบางจุดขณะที่กำลังสร้างไม้ เป็นเทคนิคไว้ว่าจะเป็นผู้ที่เพิ่งจะเริ่มต้นสร้างไม้บอนไซหรือแม้จะเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญก็ตามจำเป็นต้องใช้เสมอ เทคนิคการพันลวดทำให้ผู้สร้างไม้บอนไซสามารถควบคุมการสร้างลำต้นและกิ่งก้านของไม้บอนไซได้เป็นอย่างดีตามต้องการ การพันลวดรอบๆกิ่งของไม้ทำให้เราสามารถดัดต้นไม้ไปยังตำแหน่งที่ต้องการ โดยการยึดรั้งไว้ด้วยลวดในช่วงเวลาหนึ่งอาจเป็นสัปดาห์หรือเป็นเดือนเดือนขึ้นอยู่กับชนิดของไม้ของเรา กิ่งหรือลำต้นจะเริ่มรับรู้ถึงสภาวะที่เกิดขึ้นและจะยังคงอยู่ในตำแหน่งที่เราดัดไว้ถึงแม้เราจะปลดลวดออกแล้วก็ตาม ด้วยการใช้ลวดเราสามารถทำให้ลำต้นหรือกิ่งมีความอ่อนไหวเป็นธรรมชาติ ด้วย เทคนิคนี้เราสามารถใช้เวลาดัดกิ่งอ่อนซึ่งตามธรรมชาติจะพุ่งขึ้นให้อยู่ในแนว ระบายหรือแม้แต่จะให้โค้งตกลงมาเหมือนกิ่งของไม้ใหญ่ที่ถูกล้มด้วยน้ำหนัก ของมันเอง เราสามารถดัดกิ่งเพื่อเติมในช่องว่างของไม้บอนไซได้ ถ้าเราจะสร้างไม้บอนไซโดยไม่ใช้วิธีการดัดด้วยลวดแล้วเราจะต้องรอคอยใหม่โดยหวังว่ามันจะแตกออกมาตรงตำแหน่งที่ต้องการ แต่ด้วยการใช้ลวดเราสามารถดัดกิ่งที่อยู่ในตำแหน่งอื่นให้เข้ามาอยู่ในตำแหน่งที่เราต้องการได้

การเลือกลวดบอนไซ

ลวดบอนไซปรกติจะมีสองชนิด คือ ลวดอลูมิเนียมและลวดทองแดง ลวดอลูมิเนียมก็ยังแบ่งออกเป็นสองชนิดแบบสีโลหะธรรมดาและแบบโหนดสี ลวด อลูมิเนียมจะอ่อนง่ายต่อการดัดและดัดจึงเหมาะสำหรับนักบอนไซมือใหม่และยัง สามารถนำมาใช้ได้ใหม่หลังใช้ดัดแล้ว (แต่ไม่แนะนำเนื่องจากไม้ที่เราดัดแล้วเมื่อเราคลายลวดออก

ทั้งเส้นอาจจะทำ ความเสียหายให้กับกิ่งที่พันไว้ ส่วนใหญ่จะตัดเป็นท่อนๆทิ้งเลย) ลวดทองแดงจะแข็งแรงกว่าทำให้ การพันยากกว่ามาก และเมื่อพันเข้ารูปแล้วจะไม่สามารถนำมาใช้ได้ อีก กรรไกรตัดลวดปรกติกรรไกรตัดลวด ธรรมดาที่ใช้งานได้ดีพอแล้ว ไม่จำเป็นต้องใช้กรรไกรเฉพาะเจาะจง

ลวดอะลูมิเนียมจะขายเป็นขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ลวดยิ่งโตก็ยิ่งสามารถตัดไม้ได้ใหญ่ขึ้น ปรกติการเลือกขนาด ของลวดจะใช้ขนาดเป็น 1/3 ของความโตของต้นหรือกิ่งที่ต้องการตัด ส่วนลวดทองแดงซึ่งแข็งแรงกว่าจะใช้ขนาดที่ เล็กกว่า ขนาดของลวดอาจปรับเปลี่ยนไปบ้างเล็กน้อยขึ้นอยู่กับชนิดของไม้ที่ต้องการตัด

สำหรับมือใหม่แนะนำให้ใช้ลวด 3 - 4 ขนาดก็เพียงพอแล้ว ลวดที่จะใช้มีขนาดตั้งแต่ 1.2 mm, 1.7mm, 2.5mm และ 4mm เมื่อเริ่มชำนาญคุณก็จะสามารถเลือกลวดที่จะใช้กับกิ่งและชนิดของไม้ที่ต้องการตัดได้เป็นอย่างดี

ลวดบอนไซ

ลวดที่จะใช้ต้องใหญ่พอที่จะตัดกิ่งและยึดให้อยู่ในตำแหน่งที่ต้องการได้ แต่จะต้องเล็กพอที่จะทำงานได้โดยง่าย และดูเรียบร้อยเมื่อเสร็จ ขั้นตอนของการพันลวดและการตัดจะทำให้เกิดการแตกและรอยปริขึ้นที่ชั้นใต้เปลือกไม้ ของกิ่ง เมื่อชั้นเคลมเบียมของไม้ซ่อมแซมและรักษารอยแตกหรือปรินี้หายแล้ว กิ่งที่เราตัดลวดจะคงอยู่ใน ตำแหน่งนี้อย่างถาวรถึงแม้เราจะปลดลวดที่พันออกแล้วก็ตาม กิ่ง ยิ่งโตเร็วเท่าไรมันก็จะซ่อมแซมและรักษา ตัวเองได้เร็วเท่านั้น และในที่สุดเราก็สามารถปลดเอาลวดที่พันออกได้โดยกิ่งยังอยู่ในตำแหน่งที่พัน ไว้แต่เดิม การพันลวดในฤดูฝนซึ่งเป็นช่วงที่ไม้เจริญเติบโตได้ดีมาก เราจะใช้เวลาสั้นกว่าทำในฤดูแล้งขณะที่ไม้ เจริญเติบโตได้ช้ากว่า และไม้สายพันธุ์ที่เจริญเติบโตได้เร็วเช่น ไกร หรือชาฮกเกี้ยน จะใช้เวลาในการพันลวดให้ เข้าสู่ตำแหน่งที่ต้องการน้อยกว่าไม้ที่เจริญเติบโตช้า เช่น ไม้ตระกูลสน

ไม้ตระกูลที่เจริญเติบโตได้เร็ว อาจพันลวดแบบหลวมๆเพื่อป้องกันไม่ให้ลวดบาดเข้าไปในเนื้อไม้เมื่อกิ่งโตขึ้น เมื่อต้องการพันลวดทั้งต้นให้เริ่มจากลำต้น, ไปที่กิ่งหลัก และกิ่งรองตามลำดับ

การตัดกิ่งให้เข้าตำแหน่งที่ต้องการ

ตัดกิ่งช้าๆและต่อเนื่อง พยายามฟังเสียงและสังเกตดูว่ากิ่งเริ่มมีการแตกบ้างหรือไม่ หากกิ่งเริ่มแตกให้หยุดทันที ยิ่งกิ่งใหญ่ก็ยิ่งแข็งแรงต้องใช้แรงในการตัดมากขึ้นไปอีก หากเป็นกิ่งที่ใหญ่และแข็งแรงมากจำเป็นต้องใช้การพันกิ่ง ด้วยเชือกฟางก่อนพันหรือใช้เทคนิคการบากกิ่งช่วย หากไม่แน่ใจให้ลองตัดกิ่งด้วยนิ้วมือก่อนพันลวดเพื่อให้รู้ว่า เราสามารถตัดกิ่งได้มากขนาดไหน ไม้บางชนิด เช่น อซาเลีย, ฯ ไม่สามารถตัดมากๆได้ต้องใช้วิธีบากกิ่งหรือ แยกกิ่งช่วย ไม้จำพวกนี้ต้องตัดลวดขณะกิ่งยังอ่อนๆอยู่ การตัดจะใช้ นิ้วมือทั้งสองข้างจับด้านนอกของกิ่งที่ ต้องการตัดเอาไว้ แล้วใช้นิ้วโป้งทั้งสองข้างดัดเพื่อตัดกิ่งจากด้านใน จะทำให้เราควบคุมการตัดได้เป็นอย่างดี อย่าพยายามตัดกิ่งตรงตำแหน่งที่ชิดกับลำต้น กิ่งจะฉีกเสียหายได้ ต้องดัดห่างออกมาจากจุดนั้นเล็กน้อย ไม่ต้อง กังวลว่ากิ่งตรงส่วนนั้นจะดูโค้งเพราะในที่สุดต้นไม้จะปรับองศาของกิ่งตรงจุดนั้นเข้ามาเอง

ก่อนพันลวดควรลดปริมาณน้ำในดินให้น้อยเล็กน้อย หากน้ำในดินน้อยจะทำให้ต้นหรือกิ่งไม่อมน้ำและง่ายต่อ

การ คัด คิดก่อนคัด หากคัดแล้วไม่ควรคัดกลับไปกลับมาอีกควรคัดเพียงครั้งเดียว เนื่องจากทุกการคัดจะทำความเสียหายให้กับเนื้อเยื่อของต้นหรือกิ่งที่เราคัด กิ่งจะยิ่งบอบช้ำมากยิ่งขึ้น การสร้างความอ่อนช้อยให้กับกิ่งและลำต้นให้เหมือนต้นไม้ใหญ่

การคัดมุมแหลมต้องคัดที่ตรงตำแหน่งใบซึ่งกิ่งแยกจะแตกออกมา ที่ตำแหน่งนี้โดยธรรมชาติจะเป็นตำแหน่งที่กิ่งจะมีการเปลี่ยนทิศทาง การคัดกิ่งที่ตำแหน่งระหว่างตาจะทำให้ดูไม่เหมือนธรรมชาติ คัดให้กิ่งย่อยของกิ่งหลักออกมาอยู่ด้านนอกของมุมที่คัด ไม้โซ่อยู่ข้างใน โดยเฉพาะในกลุ่มไม้ผลัดใบ ต้องเพิ่มความอ่อนช้อยให้กับทุกส่วนของกิ่งที่ตรงไม่ใช่คัดไม้ให้อ่อนช้อยไปทางซ้ายทางขวาเท่านั้น แต่ต้องให้มีทิศทางขึ้น ลงด้วย การพันลวดเป็นสาเหตุให้ไม้เกิดความเครียดอย่างไรก็ตามหากเราใช้เวลาและการทำงานบำรุงโดยไม่มีการรบกวนไม้่อีกในช่วงนั้น ไม้บอนไซจะตอบสนองต่อการพันลวดได้ดี ห้ามพันลวดในไม้ที่ไม่สมบูรณ์หรืออ่อนแออยู่ เนื่องจากการพันลวดและการคัดกิ่งทำให้เนื้อเยื่อของต้นไม้เกิดการเสียหาย ต้นไม้จะต้องซ่อมแซมเนื้อเยื่อในส่วนที่เสียหายนั้นและจะทำให้ไม้อยู่ในตำแหน่งที่เราคัดไว้ ซึ่งในการซ่อมแซมตัวเองนี้ต้นไม้ต้องมีความสมบูรณ์หากไม้อ่อนแอนอกจากจะไม่สามารถซ่อมแซมตัวเองได้แล้วอาจจะต้องเสียกิ่งนั้นไปอีกด้วย

การพันลวดลำต้นอาจทิ่มปลายข้างหนึ่งของลวดลงไป在地 หรืออาจจะพันรอบๆ โคนต้นโดยลวดจะอยู่เหนือดินก็ได้ทั้งสองวิธี

การสร้างไม้บอนไซในประเทศไทย การพันลวดทำได้ตลอดทั้งปี ให้พิจารณาว่าเมื่อใดสามารถพันลวดได้ดังนี้

1. หลีกเลี่ยงการพันลวดในหน้าหนาว นอกจากไม้เมืองหนาวเช่น เมเปิ้ล เอ็มฯ ซึ่งจะมีสภาพที่สมบูรณ์มากในฤดูหนาวบ้านเรา
2. พยายามพันลวดในช่วงที่ไม้ผลัดใบ ซึ่งจะเห็นกิ่งได้ชัดเจนทำให้เห็นโครงสร้างรวมของทั้งต้น ทำให้ตัดสินใจได้ว่ากิ่งควรคัดไปในทิศทางใด การพันลวดในช่วงนี้จะเหมาะที่สุดเพราะไม่มีเวลาซ่อมแซมรักษาส่วนที่แตกปริจากการคัดได้ทันก่อนฤดูหนาว ซึ่งในช่วงนั้นการเจริญเติบโตของต้นไม้จะซบเซาไปตามสภาพของอากาศ
3. สำหรับไม้โตเร็วตรวจสอบลวดเป็นระยะๆ เพื่อป้องกันการบาดของลวดลงไปบนเนื้อไม้
4. ไม้ตระกูลสนสามารถทำการคัดลวดได้ตลอดเวลาตั้งแต่ แม้แต่ในฤดูหนาวก็ตามเพราะไม้ตระกูลนี้สามารถเจริญเติบโตได้ดีในฤดูหนาว

การถอดลวดออก

เมื่อต้นไม้เริ่มเติบโตขึ้นขนาดของลำต้นและกิ่งก็จะโตตามไปด้วย ลวดที่เราพันไว้จะเริ่มรัดแน่นขึ้นไปเรื่อยๆ และจะทำให้เกิดรอยบาดลึกลงไปบนเนื้อไม้เป็นเกลียวตลอดแนวที่มัด หากรอยบาดเกิดเพียงตื้นๆ ก็จะหายไปเองอย่างรวดเร็ว แต่หากรอยบาดนั้นเกิดลึกมากๆ อาจจะเห็นเป็นรอยตลอดไปก็ได้ซึ่งลดความสวยงามของไม้ไปน่าเสียดาย ฉะนั้นเราจึงต้องหลีกเลี่ยงโดยการถอดลวดออกก่อนที่จะลวดจะบาดลึกลงไปบนเนื้อไม้ ประสิทธิภาพการถอดลวดจะทำได้โดยการคัดลวดออกเป็นวงๆ ด้วยกรรไกรคัดลวด การพยายามคลายลวดออกทั้งเส้นอาจทำความเสียหายได้เช่น อาจกระทบกับตาไม้ที่อยู่ใกล้ๆ, ทำให้ใบนิกขาด หรืออาจทำให้กิ่งหัก

การจัดหาต้นไม้เพื่อทำไม้แคะ

การทำไม้แคะเป็นเรื่องการหาต้นไม้มาใส่กระถางในที่บังคับ และกำหนดให้เติบโตโดยมีรูปพรรณสัณฐานตามความต้องการของเจ้าของ ฉะนั้นการได้ต้นไม้มาจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกไม้แคะ หลักทั่วไปก็ควรเป็นต้นไม้ยืนต้น และสามารถมีอายุยืนนานยิ่งนานเท่าใดก็จะทำให้ไม้แคะมีค่ามากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นจึงควรมุ่งถึงพันธุ์ไม้เนื้อแข็งจะเป็นต้นอะไรก็ได้ อย่างไรก็ตามก็ดูญี่ปุ่นเขาก็ไม่จำกัดและถือเป็นหลักเคร่งครัดนัก ส่วนมากไม้ของญี่ปุ่นมักเป็นต้นเมเปิ้ล นอกจากนั้นก็มีไม้ผล เช่น แอปเปิ้ล พลัม ไม้ดอกเขาก็ใช้ Azelea และเฟื่องฟ้า เคยเห็นต้นไผ่ก็มี อีกอย่างหนึ่งที่เขาเอามาทำบอนไซ คือ ชูวาโบกิ (ligularia tussilaginea) ซึ่งเป็นไม้กอ ลักษณะ คล้ายบัว บิใบกลมๆ คล้ายใบบัว ออกดอกสีเหลืองคล้ายดวงเรือง วิธีได้พันธุ์ไม้ มากี่มีหลายอย่าง คือ การซื้อจากร้านขายต้นไม้ การเพาะเมล็ด การติดตา ต่อกิ่ง การตัดกิ่งชำ การตอนและแยก และการขุดต้นจากป่า ดังนี้

1. การซื้อ

การซื้อต้นไม้ตามร้าน ขายต้นไม้เป็นวิธีง่ายและเหมาะสำหรับผู้ที่มีทุนทรัพย์ แต่ไม่มีเวลาจะไปหาต้นไม้ด้วยตนเอง วิธีนี้ออกจะสิ้นเปลืองหน่อย ได้เคยลองดู 2-3 ครั้ง ซื้อมาสัก 10 ต้น เพื่อเป็น ตัวอย่าง แล้วก็มีได้ทำอีกสัปดาห์หาเองไม่ได้ ประการแรก เป็นการสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น

2. การเพาะเมล็ด

ไม้ ประเภททนอายุยืนในเมืองไทยมีมากมายหลายชนิดอยู่ที่ความสนใจของเราที่จะ เสาะแสวงหามาเล่น มะขามออกจะง่ายหน่อย เพราะเมื่อเพาะขึ้นแล้วก็แข็งแรงและโตเร็วเมื่อเริ่มโตจะคดให้หงิกงอ เป็นรูปอย่างใดก็ได้ หรือจะเลี้ยงให้มีลักษณะเหมือนไม้ใหญ่ดังของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งออกฝักในกระถางก็ได้ เมล็ดพันธุ์อย่างอื่นก็หาได้ไม่ยากนัก เช่น เมล็ดตะโก พลับ ไม้ดำ มะหาด มะสัง เงาะ ลำไย ลิ้นจี่ มะเฟือง กระบก มะขามเทศ มะขามป้อม ตะแบก อินทนิล ราชพฤกษ์ ชัยพฤกษ์ ไทร เป็นต้น ข้อสำคัญต้องออกเสาะหาให้ถูกต้องตามฤดูกาล เพราะถ้ากะเวลาไม่ถูกผลอาจยังไม่สุกเสียเวลาเปล่า หรือไปหาเมื่อผลหล่นมาแล้ว เป็นเวลานาน ก็จะมีสัตว์บางชนิด เช่น กระรอก กระแต หนูจะกินเมล็ดหมดไปเสียก่อนที่จะเราได้มา ส่วนมากผลไม้ป่ามักหล่นในฤดูแล้ง เคยไปหาเมล็ดมะสังทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระหว่างต้นพฤษภาคม บางต้นยังมีลูกติดต้นเขียวสดอยู่ บางต้นผลหล่นลงมาแล้ว ปรากฏว่ามีสัตว์กัดกินไว้แตกเป็นสองซีก แต่ก็ยังพอเก็บเมล็ดมาเพาะได้บ้างอย่างไรก็ดี แม้ว่าในบางคราวจะไม่มีโอกาสเก็บผลมาได้ถูกกับจังหวะที่เล่น แต่ถ้าเป็นผลไม้ชนิดที่ไม่มีสัตว์กิน เพียงขุดเอามาแล้วใส่กระถางรวมไว้รอให้ต้นแข็งแรงเคยพบต้นไม้ดำที่งอกอยู่ ได้ต้นไม้ต้นแม่เป็นจำนวนมาก ขุดให้ติดดินมา มีข้อควรสังเกตว่าการขุดลูกไม้เช่นนี้มาปลูก การปลูกรวมไว้หลายๆต้น ในกระถางเดียวกัน ต้นไม้กลับเจริญได้เร็วกว่าเอามาแยกปลูกกระถางละต้น

3. การติดตาต่อกิ่ง

การติดตาหรือต่อกิ่งสำหรับไม้บอนไซก็ใช้วิธีอย่างที่ทำกันทั่วไป การต่อกิ่งอาจทำได้สองวิธี คือ ทาบกิ่งข้างๆ หรือต่อยอดบน การ ติดตาก็อาจเลือกดินในที่ๆเหมาะ วิธีนี้ใช้สำหรับไม้ที่หายากหรือเจริญยาก อาศัยต่อไม้ชนิดเดียวกันที่มีความแข็งแรง ทั้งอาจมีประโยชน์ที่ต้องการไม้หลายชนิดในตระกูลเดียวกันให้มาอยู่ในกระถางเดียวกันโดยอาศัยต่อๆเดียว เช่นจะทำเฟื่องฟ้ากระถางหนึ่งให้มีหลายสี ก็เลือกเฟื่องฟ้าสีต่างๆ มาต่อกิ่งไว้ในโคน

เดียวกัน นอกจากนั้นจะมีประโยชน์ในกรณีที่ต้องการขยายพันธุ์ไม้ชนิดหายากให้ได้มากขึ้น วิธีคิดตาและต่อกิ่งย่อมเป็นที่ทราบกันทั่วไป สำหรับนักเรียนต้นไม้จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวไว้ในที่นี้

4. การตัดกิ่งชำ

การตัดกิ่งปักชำนั้น เป็นเรื่องธรรมดาที่นักเรียนต้นไม้กระทำกันอยู่ เกือบไม่ต้องมีการอธิบายในที่นี้ จึงใคร่ขอเสนอข้อเท็จจริงบางประการเท่าที่ได้พบมาเท่านั้น ตามธรรมดาต้นไม้ที่เป็นไม้ประเภทยืนต้นย่อมตัดกิ่งมาปักชำได้ เว้นแต่บางพวกที่มีโพรงในลำกิ่ง เช่น มะเดื่อ ใช้ปักชำได้ ไม้พวกนี้มียางปักชำได้ง่ายกว่าไม้ธรรมดา เช่น ยางอินเดีย ไทร จะขอเล่าวิธีปักชำของญี่ปุ่นเสียก่อน ซึ่งเข้าใจว่าจะนำมาใช้กับการปักชำในเมืองไทยไม่ได้ทั้งหมด เพราะพันธุ์ไม้และดินฟ้าอากาศแตกต่างกัน วิธีของญี่ปุ่นนั้นในเบื้องต้นเขาให้เลืกกิ่งที่แข็งแรงจากบอนไซเองที่โตเกินไปแล้วหรือจากต้นไม้ธรรมดา สำหรับไม้ชนิดที่ผลัดใบอยู่แล้ว ก็ตัดเอาจากต้นไม้ธรรมดา ตัดขนาดเพียง 2 นิ้วครึ่ง และถ้าเป็นไม้ที่มีใบอยู่ก็ตัดออกเสียราว 3 ใน 4 ส่วนของทุกใบคงเหลือไว้เพียง 1 ใน 4 การที่ต้องตัดใบออกเสียบ้างเช่นนี้เพื่อป้องกันมิให้น้ำระเหยจากกิ่งมากเกินไป รอยกิ่งที่ตัดมาจะแต่งด้วยมีดคมๆ ตัดครั้งเดียวให้ขาดเป็นรูปปากฉลาม การใช้มีดคมตัด ดีกว่าการใช้กรรไกร เพราะการหนีบด้วยกรรไกรทำให้กิ่งชำ ญี่ปุ่นเขาใช้วิธีชำต้นไม้หลายๆกิ่งรวมกันในกระถางเดียว กระถางชำเตรียมดินร่วนไว้ไม่ต้องใส่ปุ๋ย บางคนก็ใช้ผงฮอร์โมนสำหรับต้นไม้ทารอยแผลที่ตัดไว้เสียก่อนเพื่อทำให้รากออกเร็ว แต่ข้อนี้ไม่ใช่เป็นของจำเป็นเขาปักกิ่งไม้ลงในดิน 3 ใน 4 ส่วน ของความยาวของกิ่งตัดไว้ และห้ามมิให้ฝังใบติดลงไปในดินด้วย รดน้ำด้วยกระป๋องฝักบัว เพื่อให้กำลังน้ำอ่อนจะได้ไม่พัดกิ่งโยก ใน ระยะแรกเขาจะหาที่วางกระถางให้ร่มๆ ไว้ก่อน และรดน้ำวันละหลายครั้ง ทำให้ใบชุ่มน้ำอยู่เสมอ หลังจากนั้นสองสัปดาห์จึงเอาออกมาเพื่อจึงเอาออกมาให้ถูกแดดเฉพาะตอนเช้า วันละสัก 2-3 ชั่วโมง ต่อมาอีกสัก 1-2 เดือน จึงยกกระถางออกมาให้ถูกแดด เต็มที่ แล้วก็เริ่มให้ปุ๋ยอ่อนๆ ได้ ญี่ปุ่นเขาจะแยกกิ่งจากกระถางรวมภายหลังการปักกิ่ง 1 ปี และต้องใช้เวลาตัดตัดแต่งอีกราว 4-5 กิ่งที่ปักชำจึงจะเจริญเติบโตมาเข้าลักษณะบอนไซตามที่เจ้าของต้องการ

5. การตอน

การขยายพันธุ์โดยวิธีตอนดีกว่าการปักกิ่งชำหลายประการ คือสามารถเลืกกิ่งใหญ่ๆรวมทั้งกิ่งสาขาตอนแยกออกมาได้เป็นต้นเดียว และอาจรักษาใบไว้ได้ด้วย ฉะนั้นเมื่อนำกิ่งตอนมาทำบอนไซ จึงใช้เวลาน้อยกว่ากิ่งชำหรือเพาะเมล็ด นอกจากนั้นยังอาจเลืกกิ่งที่มีรูปพรรณสัณฐานที่จะนำมาเป็นบอนไซที่งามต้น ใหม่อีกต้นหนึ่งได้ทันที และในเวลาเดียวกันอาจเป็นการแต่งต้นเดิมให้มีรูปทรงดีกว่าเก่า กิ่งตอนดีกว่าเพาะเมล็ดเพราะสามารถได้กิ่งใหญ่ และไม่มีรากแก้วง่ายกว่าการ ปลูกและการตกแต่ง

6. การแยกต้น

มี ต้นไม้หลายชนิดที่ชอบแตกกอ คือมีลำต้นแผ่ขยายโผล่ขึ้นมาอยู่เรื่อยๆ เช่น ไฮเดรนเจีย โรโค เดนดรอน ต้นไผ่ ทับทิม เป็นต้น เมื่อลำต้นใหม่แข็งแรงดีแล้วก็ยอมแยกออกเป็นหลายต้นไม้ การแยกก็ดูรู้ว่าเป็นต้นไม้เล็กหรือใหญ่และรากแน่นเพียงใด ถ้าเป็นไม้เล็กก็อาจใช้มีดคมๆ ตัดลงไปให้ตรงแล้วค่อยๆเข้ขึ้นมาจากดินก็ได้ ถ้าเป็นต้นไม้ที่ปลูกไว้นานจนรากแน่นกระถาง อาจต้องเอาออกจากกระถางแล้วค่อยๆ ขุดรากออกจนกระทั่งตัดต้นออกแยกจากกระถางได้ จนรากแตกดีแล้วจึงลงกระถางบอนไซ การแยกนี้ความยากง่ายอยู่ที่ลักษณะของต้นไม้ด้วย ต้น

ไฟเหลืองของสิงคโปร์ลำต้นตรงงาม แต่เปลือกบาง แยกต้นมักจะตายเสมอ จึงต้องเปลี่ยนวิธีตอนเอาตามตาที่อยู่ระหว่างลำ การตอนไฟไม่ต้องทำอะไรมากเพียงแต่ใช้มอสหุ้มและห่อด้วยแผ่นพลาสติกรดน้ำสัก 1 เดือนก็ออกราก แยกไปปลูกได้แล้ว การใช้วิธีตอนนี้มีข้อเสียที่ได้ต้นไฟเล็ก จะต้องใช้เวลาอีก 3-4 ปี ลำต้นจึงใหญ่เท่าขนาดเดิม มีไม้บางชนิดที่ออกต้นตามรากได้ หรือที่เราเรียกว่าไหล เช่น ต้นแค แสด ต้นปีบ สาเก มักเห็นต้นเล็กงอกขึ้นตามโคนต้นอยู่เสมอ ค่อยๆ เติมนรากที่ไปอยู่ รากใหญ่สักครึ่งหนึ่งและหาเศษกระเบื้องยัดทิ้งไว้ รากตรงโคนไหลจะออกมาขึ้นจนแข็งแรงดีแล้วก็ขุดแยก

7. การลำพันธุ์ไม้

การหาต้นไม้มาทำบอนไซ

วิธีหาต้นไม้ ต้อง ระวังใจตัวเองง่ายๆ ก็คือ ลองหาต้นไม้ที่ถูกตาถูกใจคุณมาสักสองสามดอกก็พอ ค่อยๆ นั่งเล็งนั่งคัดกึ่งไป จะรู้ว่าคุณมีรักแท้แค่ไหน ก็คงต้องรอสักห้าหกเดือน หรือกว่านั้น และถ้าต้นไม้ที่พอมารูปเข้าทรงจากการประคบประหงมของคุณ ก็แปลว่าพอจะไปหามาเพิ่มได้แล้ว แต่ถ้ามันมีสภาพเป็นต้นไม้รกรก เพราะเหตุใดเล็งหรือเคราะห์ห้ามยามร้ายกลายเป็นคูนพินแห่งๆ

หลักในการเลือกต้นไม้บอนไซ

1. ก่อนอื่นต้องดูหน้าตาทรงทรงกันหน่อย อย่างน้อยควรจะมีกิ่งออกให้ดูสองสามกิ่ง และควรจะต้องอยู่ตามตำแหน่งของกิ่งหนึ่งและสอง พุดง่ายๆ ก็คือ สำหรับไม้ประเภทลำต้นตรง ส่วนยอดของตอควรแยกจากกันเป็นสามแฉก สองแฉกแรกลดหลั่นกันขึ้นไป ทั้งตำแหน่งและขนาดกิ่ง ส่วนกิ่งที่เหลือจะเป็นกิ่งยอดซึ่งเราจะต้องเลี้ยงให้แตกกิ่งสาม - สี่ต่อไป ดังนั้นกิ่งยอดต้องมีขนาดโตพอสมควร และมีลักษณะแข็งแรง ถ้าเป็นไม้กอหรือไม้กลุ่มขนาดความสูงของแต่ละต้นจะต้องลดหลั่นได้ระเบียบสวยงาม ไม่ใช่สูงเท่ากันหมด พอเอามาเลี้ยงแล้วไม่รู้จะแต่งกิ่งให้สวยได้ยังไง กิ่งและใบเกาะกันเป็นก้อนๆ ไปหมด
2. เมื่อพบต้นไม้ที่ถูกใจแล้ว ให้ตรวจดูผิวของไม้อย่างใกล้ชิด ไม้ควรมีความสด ไม่ใช่แห้งเหี่ยวแก่ ถ้ามีใบอยู่ด้วยจะดูค่อนข้างง่าย ใบจะต้องสดชื่น ไม่เหี่ยวเฉา หรือมองดูแล้วมีทีท่าว่าอาจจะเหี่ยวไปได้ทุกเมื่อถ้าไม่มีใบก็ดูยากหน่อย ถ้าเป็นตะโกจะดูแทบไม่ออกเลยนึกถึงคำว่า คำเป็นตอตะโก ดูเองก็แล้วกัน
3. ต่อไปให้ดูส่วนราก ซึ่งสำคัญมาก ถ้าไม้เป็นไม้ที่ขุดมาใหม่จะไม่สามารถบอกได้เลยว่า จะเลี้ยงรอดหรือไม่ ถ้าอยากลองเสี่ยงให้ตรวจดูดินที่หุ้มราก หรือที่เรียกว่า"ตุ้ม" ซึ่งโดยมากจะใช้กระดาษหรือกระสอบห่อไว้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ตุ้มดินนั้นจะต้องไม่แตกจากกัน ซึ่งจะดูได้จากรอยร้าวของก้นดิน ถ้าพบรอยแตกขนาดใหญ่พาดกลางก้นดิน โดยคนขายพยายามใช้เชือกรัดหรือห่อไว้อย่างมิดชิดไม่ให้ตุ้มแตกออกจากกัน ถ้าพบอย่างนี้ให้สวยยังงี้ก็ตามอย่าซื้อมาเป็นอันตราย เพราะร้อยทั้งร้อยโอกาสรอดแทบจะไม่มีเลย ปลอ่ยให้มือโปรเขาเสี่ยงดีกว่า
4. ถ้าต้นไม้ที่ปลูกอยู่ในกระถาง หรือภาชนะใดๆ ก็ตาม จะต้องดูให้แน่ใจว่ามันถูกปลูกไว้ในนั้นนานแล้ว โดยดูจากดิน ถ้าไม้นั้นอยู่ในกระถางมานานแล้วดินจะจับขอบกระถางสนิท ไม่มีช่องว่างระหว่างดินกับขอบกระถาง และหน้าดินจะต้องค่อนข้างแข็ง ไม่ร่วนซุยหรือหลุดจากกันเป็นก้อนๆ ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่า ไม้ต้นนั้นพึ่งเอาลงกระถางก่อนเอามาวางขายนี้เอง (อย่าใช้วิธีถามว่าลงไว้นานหรือยัง เพราะจะได้รับคำตอบว่า โอ้ย เป็นปีแล้วพี่

5. ถ้าคุณชอบไม้ที่เรียกว่า "ไม้เกะหิน" ถ้าพบเข้าอย่าเพิ่งผลิผลตาม ค่อยๆ ดูให้ดี ก่อนอื่นจะต้องรู้ว่า ไม่ใช่ไม้ทุกต้นทุกชนิดที่จะเลี้ยงให้เกะหินได้ ไม้เกะหินนั้นรากจะต้องเกาะยึดอยู่กับหินอย่างแนบแน่น ไม่ใช่ "คร่อม" หิน ไม้ประเภทที่รากยึดเกาะหินได้แน่นและแข็งแรง จะมีพวกไทร ไกร และ โพธิ์เป็นหลัก โมกมีบ้างเล็กน้อย แต่ไม่ใช่อื่นเช่นตะโก ข่อย มะขาม ฯลฯ บรรดาไม้ มักไม่ยอมเกาะหิน ไม่ว่าจะขู้งัดบังคับยังไงก็แล้วแต่ จึงมีคนหัวใสเอาต้นโมกบ้าง ขาสกเถียนบ้างรวมทั้งไทรและโพธิ์บางต้นที่มีรากยาวสักหน่อย มาใช้ลวดหรือเชือกผูกตรากเอาไว้กับก้อนหิน เอาดินโปะเสียส่วนหนึ่งให้ดูขลัง แล้วขายเป็นไม้เกะหิน ถ้าพบเข้าไม่ควรซื้อมา แต่ถ้าอยากได้จริงๆ จะซื้อมาก็ได้ ถ้าเป็นไทรหรือโพธิ์ก็พอมีทางทำให้เกะหินจริงๆ ได้ (ลองอ่านดูในบทที่ 9 เทคนิคการทำไม้เกะหิน) แต่ถ้าเป็นไม้อื่นๆ ก็เลี้ยงไว้เป็น ไม้คร่อมหิน ดูเล่นก็แล้วกัน

6. ไม้ต่อที่ปล่อยิ่งไว้กับต้นหลายกิ่งจะน่าเล่นมากกว่าไม้ที่เหลือไว้เฉพาะกิ่งหลักตามข้อ 1 เพราะให้ออกาสเราเลือกเล่นกิ่งตามใจเราได้ ซึ่งดีกว่าการถูกบังคับให้เล่นตามฟอร์มที่เขาวางไว้ให้ ซึ่งบางครั้งอาจไม่ถูกใจเรา ถ้าพบไม้แบบนี้ ให้ใจเย็นๆ ค่อยๆ ดูตำแหน่งของแต่ละกิ่ง พิจารณาและจินตนาการดูว่า ถ้าปล่อยให้กิ่งนั้นอยู่ กิ่งนี้อยู่ รูปทรงของต้นที่สมบูรณ์น่าจะเป็นอย่างไร การดูทรงไม้ที่มีกิ่งมากๆ ทำได้โดยการเอาแผ่นกระดาษบังกิ่งที่ไม่ต้องการเสีย จะทำให้เราเห็นรูปทรงที่ต้องการได้เด่นชัดขึ้น การนั่งดูนานๆ ดูให้ลึกซึ้ง ลองเอากระดาษปิดตรงโน้น ตรงนี้ คนขายจะไม่ว่าอะไร เพราะคนดูบอนไซส่วนมากจะดูกันแบบนั้น และยังมีผลให้เกิด "เครดิต" ให้คนขายเกรงใจด้วยว่าเราก็เล่นเป็นเหมือนกัน ข้อสำคัญอย่าไปทำกิ่งของเขาหักก็แล้วกัน เป็นเรื่องแน่

กระถางและเครื่องปลูก

กระถางที่ใช้ปลูกเลี้ยงบอนไซจะเป็นกระถางที่ออกแบบมาสำหรับเลี้ยงไม้แคระโดยเฉพาะ กระถางบอนไซควรทำด้วยวัสดุที่มีความแกร่งพอสมควร ไม่แตกง่าย และทำจากวัสดุที่ไม่ทำปฏิกิริยาทางเคมีกับดิน เครื่องปลูกและปุ๋ยลักษณะโดยทั่วไปจะดิน มีรูปทรงสวยงาม ส่วนใหญ่จะเป็นรูปกลม รูปไข่ และรูปเหลี่ยม ซึ่งก็มีทั้งสีเหลี่ยมและหกเหลี่ยม แต่ยังไม่เคยเจอสามเหลี่ยม ขนาดก็จะมีตั้งแต่เล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางเพียง 2 นิ้ว สำหรับบอนไซจิ๋ว ไปจนถึงขนาดเป็นฟุตสำหรับไม้ที่สูงกว่า 100 เซนติเมตร ราคาจะขึ้นอยู่กับขนาด วัสดุที่ใช้ทำ และแหล่งที่มาของกระถางนั้นๆ ที่พบใช้กันทั่วไปส่วนมากจะเป็นกระถางเคลือบที่ทำจากราซบุรี นอกจากนี้จะมีกระถางจากลำปาง เป็นกระถางเคลือบหรือกระถางพอร์ซเลน ส่วนมากจะมีขนาดเล็ก รูปทรงธรรมดาๆ ราคาไม่แพง ที่แพงที่สุดคือกระถางที่นำเข้ามาจากประเทศญี่ปุ่นและจีน แต่ฝีมือก็สูงพอกับราคา

แบ่งประเภทวัสดุที่ใช้ทำกระถาง เท่าที่เห็นๆ ก็คงมีอยู่ 3 ประเภทคือ

กระถางเคลือบ (Porcelain Pots) เป็น กระถางดินเผา ดินที่ใช้เป็นดินขาว ภายนอกเคลือบผิวเรียบเป็นมัน และอาจเขียนเป็นลวดลายต่างๆ หรือเป็นพื้นสีเรียบๆ ส่วนภายในไม้เคลือบ แหล่งทำภายในประเทศส่วนใหญ่อยู่ที่จังหวัดลำปางและราชบุรี

กระถางลายคราม (China Pots) เป็น กระถางที่ทำด้วยวัสดุดินเผาแบบเครื่องลายครามของจีน ส่วนใหญ่ทั้งภายนอกและภายในจะเคลือบผิวเป็นมันทั้งหมด สีพื้นส่วนใหญ่จะเป็นขาว เขียนลายเป็นรูปดอกไม้ นก และอื่นๆ

ตามแต่คนเขียนจะจินตนาการไป ของไม้เท้าราคาไม่เท่าไร แต่ของเท้าราคาหายห่วง แหล่งทำอยู่ที่จังหวัดลำปาง เช่นกัน (ของเท้ามาจากเมืองจีน)

กระถางดินเผาธรรมดา (Earthenware Pots) เป็น กระถางดินเผาธรรมดา ผิวค่อนข้างหยาบ ไม่เนียนละเอียด เหมือนสองแบบแรก กระถางประเภทนี้ใช้เลี้ยงบอนไซดีที่สุด เพราะทั้งการระบายทั้งน้ำและอากาศได้ดี มีทั้งแบบ ผิวขัดมันและผิวด้านหยาบ และมีราคาถูกที่สุดในบรรดากระถางบอนไซด้วยกัน กระถางดินเผาด่านเกวียนก็จัดอยู่ในประเภทนี้ด้วย

ภาชนะหรือกระถางที่นำมาใช้ในวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน

1. เพื่อใช้เลี้ยงต้นไม้อ่อน ๆ หรือต้นกล้า หรือต้นไม้ที่ยังไม่แข็งแรงพอ เป็นการปลูกลงในกระถางเพียงชั่วระยะหนึ่งที่จะรอการเจริญเติบโตจนแข็งแรงดี แล้วจึงนำลงปลูกในพื้นที่ดินต่อไป กระถางประเภทนี้เป็นกระถางธรรมดา ที่อาจใช้วัสดุเหลือใช้อื่น ๆ หรือวัสดุที่หาง่ายราคาถูกมาดัดแปลงใช้ก็ได้เช่น กระบอกไม้ไผ่เจาะรูที่ก้น เหนือข้อหรือกระบอกไม้ไผ่ผ่าครึ่งตามยาวแล้วประกบ กันเข้าไปใหม่ ให้เป็นรูปกระบอกใช้เชือกหรือลวดรัดให้อยู่ กระถางไม้ไผ่ หรือกระบอกแบบนี้เวลาจะนำพันธุ์ไม้ออกปลูกก็แกะกระบอก ออก ทำให้สะดวก นอกจากนี้ อาจใช้ปิ๊บ กระป๋อง ลังไม้ก็ได้ ที่นิยมใช้กันมากเพราะหาง่ายจำนวนมาก ก็คือหม้อหุงข้าวดินเผาที่เผาแล้วรื้อออกมา ใช้ปลูกกิ่งตอน เวลาจะปลูกก็ทุบหม้อทิ้งโดยไม่ต้องเสียดยหม้อดินนั้น ในท้องที่บางแห่งใช้ไม้ไผ่สานเป็นกระถางปลูกกิ่งตอนในภาคเหนือ เรียกกระถางแบบนี้ว่า “ก้วย” เวลาปลูกก็ปลูกลงไปที่กระถางหรือก้วย ในปัจจุบันนี้เป็นยุคของถุงพลาสติกก็ใช้ถุงพลาสติกเจาะรูเป็นกระถางปลูก หากใช้กระถางดินเหนียวเผาแล้วก็จะดีกว่ากระถางอย่างอื่นเพราะใช้ได้หลาย ครั้งทนทานดีกว่า แต่กระถางที่ใช้ปลูกพันธุ์ไม้เล็กนี้มีความจำเป็นที่จะต้องถ่ายกระถาง จากขนาดเล็กให้โตขึ้นเรื่อย ๆ ข้อสำคัญในการเลือกกระถางแบบนี้จึงพิจารณาเลือกกระถางที่มีรูปร่างปากกว้าง กว่ากัน เพื่อสะดวกในการถ่ายเทพันธุ์ไม้ออกจากกระถางโดยไม่ชำต่อพันธุ์ไม้และ กระถางไม่แตกเสียหายอีกด้วย ในท้องที่ชนบทบางแห่งอาจใช้ใบไม้ที่มีใบใหญ่หนาเป็นกระถางเพาะเมล็ด หรือในภาคกลาง บางรายก็อาจใช้กระถางใบตองแห้งเป็นกระถางเพาะเมล็ดพันธุ์ไม้ เล็ก ๆ ก่อนลงปลูก

2. เพื่อใช้เลี้ยงพันธุ์ไม้เฉพาะบางชนิดซึ่งอาจแบ่งออกได้ตามภาษาตลาดว่า กระถางไม้ดิน กับกระถางกล้วยไม้ คือกระถางไม้ดินนั้นที่บิรูระบายน้ำจำกัด ส่วนกระถางกล้วยไม้นั้นมีตั้งแต่โปร่งมีรูระบายน้ำมากจนทึบ แต่มีลักษณะทรงเตี้ยกว่ากระถางไม้ดิน และประการสำคัญกระถางกล้วยไม้จะมีรูที่ขอบกระถางด้านบนไว้สำหรับร้อยลวด แวนกระถางนั้น ถ้ามองดูลักษณะภายนอกแล้วก็จะเห็นว่ากระถางกล้วยไม้กับกระถางไม้ดินแตกต่าง กันถึงแม้จะเป็นกระถางทึบเหมือน ๆ กัน แต่กระถางกล้วยไม้เช่นพวกกระถางแคทลียามักจะมีขอบกระถางด้านบนกว้างกว่า และขอบกระถางเรียบไม่มีจีบบนเหมือนกระถางไม้ดินที่มีขอบหนา เป็นจีบเพื่อสะดวกในการจับยกไปมา กระถางกล้วยไม้นั้น อาจจะทำมาจากวัสดุต่าง ๆ กันแล้วแต่ชนิดความเหมาะสมของกล้วยไม้ที่ชอบและความนิยม เช่น ทำจากไม้สักเรียกกันว่า “กระเช้า” มากกว่าจะเรียกว่ากระถาง บางชนิดก็ใช้กาบผลมะพร้าวเย็บรวมกันเป็นผลมะพร้าวทำเป็นกระถางกล้วยไม้ก็มี บางชนิดใช้ต้นทรีเฟิร์นทำเป็นกระถางกล้วยไม้ ก็มี แต่ส่วนใหญ่แล้วที่ใช้กระถางดินเหนียวเผาซึ่งมีหลายลักษณะและหลายขนาด เพราะสามารถผลิตหรือซื้อหาได้ง่าย ในจำนวนมาก ราคาพอสมควรคุ้มค่า

ส่วนกระถางไม้ดินนั้นมักมีลักษณะรูปร่างเรียบ ๆ ธรรมดา มีส่วนสูงหรือต่ำกว่ากระถางกล้วยไม้ มีรูเฉพาะที่ก้นกระถางหรือเหนือก้นกระถางขึ้นมาเล็กน้อย เพื่อให้มีการระบายน้ำในกระถางออกได้ดี กระถางไม้ดินนี้มีลักษณะสำคัญต่าง ๆ ดังนี้คือ.-

1. ขนาด การบอกขนาดของกระถางดินเหนียวเผา นั้น เรามักบอกขนาดกันเป็นนิ้ว ซึ่งหมายถึงเส้นผ่าศูนย์กลางของปากกระถางว่ากว้างกี่นิ้วฟุต เช่นกระถาง 4 นิ้ว กระถาง 6 นิ้ว หรือ 8 นิ้ว ก็หมายถึงกระถางกว้างที่ปากเป็น 4 นิ้ว ฟุต 6 นิ้วฟุต หรือ 8 นิ้วฟุต ซึ่งต่างกับในต่างประเทศเช่นในสหรัฐอเมริกาซึ่งใช้ถึงหลักหรือกระป๋อง สังกะสี เคลือบ ทรงกระบอกเป็นกระถางปลูกต้นไม้ เขาแบ่งขนาดกระถาง ของเขาเป็นความจุว่าจุกี่แกลลอน เมื่อพูดถึงราคาพันธุ์ไม้กันแล้ว เขาตีราคาพันธุ์ไม้กันด้วยขนาดของกระถางเป็นหลักมากกว่าตีราคากันด้วยขนาด ของพันธุ์ไม้ในกระถางแบบบ้านเรา จึงถามกันว่าต้นปาล์มจีบขนาดกระถาง 2 แกลลอนครึ่งราคาเท่าไร

2. วัสดุที่ใช้ทำกระถางหรือเนื้อของกระถาง ในเมืองไทยเรานั้น ส่วนใหญ่ใช้ดินเหนียวปั้นกระถางแล้วเผาไฟเป็นกระถางดินเผา ทำกันมากแถวปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และปทุมธานี แต่กระถางประเภทนี้มีอาจทำกระถางขนาดใหญ่ได้ เพราะเวลาปั้นดินแล้วจะไม่ทรงรูปร่างอยู่ได้เพราะขนาดใหญ่เกินไป จึงมีกระถางอีกประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเป็นโอ่งมังกร หรือกระถางดินเผาเคลือบมีขนาดใหญ่กว่ากระถางดินเผาปทุมธานีมาก แข็งแรงทนทานกว่ากระถางดินเผาปากเกร็ด ซึ่งมีแหล่งผลิตใหญ่อยู่ที่จังหวัดราชบุรี กระถางหรือโอ่งมังกรปลูกต้นไม้ประเภทนี้มีราคาแพงกว่า เพราะโตกว่าและทนทานกว่า และบอกขนาดกันได้ 2 ลักษณะ คือจะบอกเป็นนิ้วที่ปากกว้างในขนาดที่เล็ก ๆ เท่ากับกระถางดินเผาปากเกร็ด อีกลักษณะหนึ่งบอกขนาดแบบฝรั่งคือ ปริมาตรความจุของกระถาง แต่มิได้บอกเป็นลิตรเป็นแกลลอน แบบฝรั่งแต่บอกเข้าใจกันเอาไว้ว่าจุน้ำกี่ปีบ กระถางหรือโอ่งมังกรปลูกต้นไม้ประเภทนี้ส่วนมากภายนอกมักมีลวดลายสวยงาม แต่เดิมที่ก็เลียนแบบมาจากกระถางจีนจึงมีรูปมังกรอยู่โดยรอบ จึงเรียกกันว่าโอ่งมังกรต่อ ๆ มาที่ดัดแปลงเปลี่ยนไปเป็นรูปลวดลายอื่น ๆ บ้าง และก็มีก็คิดรายได้ห้อยเจ้าของโรงงานกระถางเอาไว้โฆษณาไปด้วย กระถางดินหรือกระถางปลูกไม้ดินที่มีไว้ปลูกพันธุ์ไม้เฉพาะจริง ๆ นั่นก็เป็นกระถางที่ประดิษฐ์ขึ้นทั้งการทำและเนื้อวัสดุและการเคลือบสี ตลอดจนลวดลายต่าง ๆ ที่ทำมาจากเมืองจีนที่รู้จักชื่อกันว่ากระถางลายคราม หรือกระถางเคลือบลายคราม กระถางประเภทนี้มีราคาสูงมาก บางชิ้นมีราคาถึงหมื่นถึงแสนบาท ไม่กล้านำมาใส่ต้นไม้ปลูกดูเล่นเพราะไม่ปลอดภัยจาก โจรกรรมนัก จึงตั้งไว้ดูเล่นมากกว่า เหตุที่กระถางเคลือบลายครามพวกนี้มีราคาแพงนั้นเนื่องจากเหตุผลที่จำเป็น หลายประการด้วยกันคือ เนื้อดินที่นำมาทำเป็นวัสดุปั้นนั้นมีจำกัดไม่อาจหาได้ง่าย ๆ อีกแล้วในเมืองจีน ที่กล่าวมานี้ จะจริงเท็จอย่างไรไม่ทราบแต่ได้ฟังมาอย่างนั้น ช่างปั้นที่มีเคล็ดลับในการผสมดินหรือน้ำยาเคลือบก็ไม่มีใครทราบ หรือรู้ตำรานั้นแล้ว และเหตุผลที่สำคัญอีกก็คือไม่สามารถ มีใครทำเลียนแบบได้จริงอีกแล้วในโลกนี้

กระถางเหล่านี้มีคุณสมบัติอะไรถึงต้องนำกระถางราคาแพงเหล่านี้ มาใช้ปลูกต้นไม้ เหตุผลอันนี้ก็คือกระถางประเภทนี้มีเนื้อวัสดุ กระถางที่เป็นสารที่ไม่มีปฏิกิริยากับดินปลูกที่จะใส่ลงในกระถางอีกแล้ว คือไม่อาจมีปฏิกิริยาเป็นกรดหรือด่างกับดินปลูกในกระถางซึ่งทำให้กรดและด่าง ในดินปลูกเปลี่ยนแปลงไปอีกได้ โดยเฉพาะการปลูกต้นไม้ตัดและไม้แคระ หรือที่ญี่ปุ่นเรียกว่า “บอนไซ” นั้นเป็นกระถางที่มีดินในกระถางอยู่ในปริมาณน้อยจำกัดมาก หากกระถางที่ไม่มีความปฏิกิริยากับดินปลูกหรือมีปฏิกิริยากับปุ๋ยที่ใส่ลงใน กระถางแล้ว ก็จะเกิดผลเสียแก่ดินปลูก

ที่มีน้อยอยู่แล้วในกระถาง และมีผลสะท้อนมาถึงอันตรายแก่ต้นไม้ที่มีราคาแพงในกระถางเหล่านั้นได้ทันที ดังนั้นกระถางที่ใช้ปลูกพันธุ์ไม้พิเศษพวกไม้แคระ ไม้บอนไซ ไม้ตัดไทย พวกนี้จึงจำเป็นต้องได้กระถางที่มีลักษณะดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งกระถางเหล่านี้ จึงต้องทำและมีกรรมวิธีที่พิเศษ ราคาจึงแพงกว่ากระถาง ต้นไม้ธรรมดาทั่วไป และนอกจากนี้แล้วพันธุ์ไม้กระถางเหล่านี้เป็นไม้ประดับที่สวยงามมีราคาค่า งามสูงมาก หากนำมาปลูกลงในกระถางธรรมดาราคาถูก ๆ แล้วก็ไม่มีสัมผัสดีศรีกันกับต้นไม้ในกระถาง เพราะการปลูกไม้ประดับประเภทนี้ มิใช่ชมความสวยงามกันเฉพาะแต่พันธุ์ไม้ในกระถางเท่านั้น ความสวยงามหรือคุณค่าของกระถางก็เป็นส่วนสำคัญที่จะต้องชมโฉมกันด้วย เพราะทั้งกระถางและพันธุ์ไม้ใน กระถางจะต้องสวยงามกลมกลืนผสมผสานเข้าด้วยกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว

3. รูปร่าง กระถางที่ใช้ปลูกต้นไม้ธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไปก็จะมีรูปร่างทรงกลม ทรงกระบอก ก้นเล็กกว่าปากเล็กน้อย ถ้าเป็นกระถางขนาดใหญ่ก็อาจจะมีลักษณะเหมือนโถหรือตุ่มน้ำคือป่องตรงส่วน กลางเพื่อรับน้ำหนัก กระถาง รูปร่างเช่นนี้จะไม่เหมาะในการนำมาใช้ปลูกต้นไม้ที่จะต้องมีการถ่ายเทย้าย ต้นไม้ออกจากกระถางเมื่อโตขึ้น แต่จะใช้เป็นกระถางที่ใช้ปลูกไม้กระถางที่คงทนถาวรอยู่ในกระถาง เป็นเวลานานๆ ส่วนใหญ่การปั้นกระถางนั้น รูปร่างกลม ทำได้ง่ายรวดเร็วจึงมีราคาถูกกว่ากระถางที่มีรูปร่างเป็น เหลี่ยมหรือเป็นมุม หรือเป็นรูปกลมรีแบบรูปไข่ ซึ่งในการใช้กระถางปลูกไม้แคระและไม้ตัดแล้ว บางลักษณะก็ต้องการกระถางที่มีรูปร่างสี่เหลี่ยม หรือกลมรีแบบรูปไข่ แต่ก็ไม่มีความสวยงามหรือจำเป็นเลยที่ต้องใช้กระถางรูปสามเหลี่ยม กระถางต้นไม้ดินธรรมดานั้น มักจะมีส่วนสูงหรือลึกเป็น 2 เท่า หรือเท่าครึ่งของความกว้างของปากกระถาง ถ้ากระถางที่มีส่วนสูงหรือลึกเกินกว่า 2 เท่าของปากไปก็จะมีรูปเป็นทรงกระบอกซึ่งใช้ไม่มากนัก ส่วนกระถางที่มีส่วนสูงเตี้ยหรือตื้นแต่ปากกว้าง ยังมีที่ใช่มากกว่า เพราะใช้ปลูกพันธุ์ไม้ ที่มีหน่อเป็นกอได้ดี กระถางประเภทที่มีปากกว้างและตื้นนี้ เรียกกันว่าอ่าง เพราะมีลักษณะเป็นอ่างมากกว่าโถ ใช้เป็นที่เพาะเมล็ดพันธุ์ไม้ก็ดีด้วย

ส่วนกระถางต้นไม้ดินอีกประเภทหนึ่ง เป็นกระถางที่ทำขึ้นเฉพาะสำหรับพันธุ์ไม้บางชนิดที่ต้องการความชุ่มชื้นสูง อาจจะมีลักษณะแปลก ๆ คือมีสองชั้นคล้าย ๆ จานรองกันชาคู่กับข้าวของไทยเรา เพื่อให้ตรงกลางเก็บน้ำหล่อให้ชุ่มชื้นอยู่ได้นาน แต่ก็ไม่ใช้กันมากนัก รูปร่างของกระถางนั้น ส่วนใหญ่ก็ออกแบบมาเพื่อความสะดวกในการดูแลรักษา เลี้ยงดู และให้เหมาะสมกับความเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้นั้น ๆ โดยเฉพาะไป

4. ระบายน้ำในกระถางส่วนสำคัญของกระถาง ที่ใช้ดินปลูกนั้นก็คือการระบายน้ำออกจากกระถางไม่ให้น้ำขังอยู่ในกระถาง ได้ ระบายน้ำในกระถางนี้จะต้องมีจำนวนเพียงพอในการที่จะช่วยให้น้ำระบายออก ได้เร็วพอสมควร ดังนั้นกระถางที่มีขนาดเล็กก็มีรูเพียงรูเดียวอยู่ที่กึ่งกลางที่ก้นกระถาง ซึ่งก้นกระถางที่ตื้นนั้นจะต้องมีส่วนเว้าขึ้นเล็กน้อยเพื่อมิให้น้ำระบายออก ยากในลักษณะที่ก้นกระถางแบนราบแบบปับหรือกระป๋อง เมื่อกระถางโตหรือใหญ่ขึ้นระบายน้ำก็อาจเพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 2 รู คืออยู่ที่กึ่งกลางก้นกระถางเดิมรูหนึ่ง และที่ด้านข้างเหนือก้นกระถางอีกรูหนึ่ง หากโตขึ้นอาจมี 4 รูคืออยู่ที่กึ่งกลางหนึ่งรู และตามขอบก้นกระถางอีก 3 รู ถ้าเป็นโถหรืออ่างมังกรที่ใช้เป็นกระถางปลูกต้นไม้ที่ทำขึ้นจากจังหวัด ราชบุรีแล้ว ก็ไม่มีรูก้นกระถางตรงกึ่งกลางในกระถางขนาดใหญ่ คงมี แต่รูรอบ ๆ ตามขอบก้นโถเท่านั้น อาจจะมี 3 รู 4 รู หรือ 5 รูก็อาจเป็นไปได้ แต่การมีรูโตะเกินไปจะมีปัญหาในเรื่องดินปลูกในกระถางจะถูกระบายชะล้างออก ภายนอกกระถาง ด้วยประการหนึ่ง หรือการมีรูมาก

เกินไปถึงจะเกิดปัญหาทำให้รากต้นไม้ในกระถางชนไข่ออกมาทางรู กระถางเหล่านี้นั้นได้ เพราะตามรูกันกระถางนั้นย่อมมีน้ำและความชื้นมากกว่าในส่วนอื่น ๆ ของกระถาง กระถางพิเศษที่มีทรงเตี้ยหรือตื้นปากกว้างที่ใช้ปลูกไม้แคระหรือบอนไซนั้น ไม่ควรมีรูมากแต่มีรูใหญ่กว่าปกติ เพราะวิธีการปลูกนั้นใช้วัสดุตาข่ายปิดรูกันดินร่วนไหลทะล้นออกมา รูกะถางนี้หากต้นไม้ขึ้นมาแล้วน้ำก็จะไม่ระบายออกจากกระถาง เป็นเหตุให้ดิน ปลูกในกระถางอับและเหนียวละเมื่อแห้งก็หดตัวแข็งตามขอบกระถางจะสังเกตได้ ว่าล่อนออกจากขอบเป็นร่อง โดยรอบขอบในของกระถาง

5. ส่วนประกอบอื่น ๆ ของกระถางที่สำคัญคือความ สะดวกในการเคลื่อนย้ายกระถาง กระถางธรรมดาทั่วๆไป นั้นย่อมต้องมีการขนย้ายที่อยู่เสมอ ดังนั้นกระถางธรรมดา เหล่านี้จึงนิยมทำขอบกระถางเพื่อสะดวกในการขนย้าย หยิบยก ยิ่งเป็นกระถางขนาดใหญ่เท่าไรก็ต้องพิจารณาถึงส่วนประกอบที่ช่วยในการหยิบยก ขนย้ายนี้ด้วย กระถางในต่างประเทศไม่มีขอบเพราะเป็นกระป๋องกลมทรงกระบอก แต่เขาก็มีเครื่องมือที่จะยกถือกระป๋องเหล่านี้นั้นมีลักษณะเป็นคีมแบบคีมหนีบ น้ำแข็งก้อนใหญ่ ๆ ยกย้ายไปมา แต่กระถางที่มีขนาดเล็ก ๆ ขนาด 2 นิ้วครึ่ง หรือ 4 นิ้วนั้น การทำขอบกระถางก็รู้สึกว่ามันจำเป็นนัก บางครั้งยังเปลืองเนื้อที่ในการจัดเรียงตั้งกระถางอีกด้วย เพราะเมื่อตั้งชิดกันแล้วเปลืองพื้นที่เพราะขอบกระถางดันกันเองไม่เหมือน กระถางที่ไม่มีขอบสามารถเปลืองเนื้อที่ในการจัดตั้งเรียงกระถางน้อยกว่า

3. เพื่อใช้ประดับตกแต่งความสวยงามโดยใช้ไม้กระถาง

1. ต้องมีรูปทรงสี่เหลี่ยม ลวดลายสวยงามเช่นเดียวกับวัตถุอื่น ๆ ที่ใช้เป็นสิ่งประดับความสวยงามสำหรับบ้าน หรือเฟอร์นิเจอร์ซึ่งต้องมีสภาพเข้ากับบ้านได้ดี

2. ต้องมีคุณลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย ให้แก่สถานที่ โดยเฉพาะรอยแตกร้าวของกระถางซึ่งจะทำให้ให้น้ำหรือดินปลูกในกระถางร่วนไหลหรือ ซึมออกมานอกกระถางได้ โดยเฉพาะถ้ากระถางนั้นวางอยู่กับพื้นก็ต้องไม่ทำให้พื้นนั้นเสียหายได้ หรือหากเป็นกระถางแขวนก็ไม่ทำให้มีหยดน้ำหยดลงมาได้จากกระถาง โดยเฉพาะกระถางตั้ง จำเป็นต้องมีจานรองกันกระถางด้วย

3. ต้องเป็นกระถางชนิดที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ที่จะใช้ประดับในแง่ของความเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ในกระถางนั้นๆ เช่น ไม้กระถางที่ตั้งประดับนอกอาคารก็ควรเป็นกระถางที่ระเหยน้ำได้ง่ายเช่นเป็น เนื้อดินเผาไม่เคลือบ กระถางที่ตั้งประดับภายในก็ควรเป็นกระถางเคลือบเพื่อไม่ต้องคอยรดน้ำบ่อย ๆ

4. กระถางที่จะใช้เป็นไม้กระถางประดับนั้นอาจจัดทำได้ 2 ลักษณะด้วยกันคือ

ก. กระถางจริง ที่ใช้ปลูกพันธุ์ไม้แล้วก็นำมาใช้ ประดับตกแต่งทั้งภายในและภายนอกอาคารโดยตรง

ข. กระถางปลอมนอก คือกระถางรองนอกที่ทำด้วยวัสดุต่าง ๆ เพื่อให้มีลักษณะรูปร่างสวยงามเป็นใหญ่ มีเนื้อหาหรือผิวสัมผัสที่สวยงาม ซึ่งมีทั้งกระถางรองนอกที่ทำด้วยซีเมนต์ไม้ โลหะต่าง ๆ เช่น ทองเหลือง ดีบุก สแตนเลส หรือกระถางลายครามดี ๆ ก็อาจใช้เป็นรองนอกก็ได้ รองนอกกระถางพวกนี้จะไม่มีการระบายน้ำ

5. กระถางแขวนหรือกระถางลอย กระถางชนิดนี้ อาจเป็นกระถางดินเผา กระถางเคลือบ หรือกระถางที่มีลักษณะอื่น ๆ ใดที่ดูไม่เป็นกระถางเช่นเป็นรูปปลา หรือรูปสัตว์อื่น ๆ เช่นเป็นรูปเปลือกหอย โดยใช้ติดลอยอยู่ตามฝาผนัง ในการจัดไม้กระถางเพื่อประดับตกแต่งความสวยงามนั้น อาจจะมีทั้งการรวบกระถางให้เห็นหรือซ่อนกระถางก็ได้

ดินปลูก

สัดส่วนใช้อย่างไรครับ ส่วนผมถ้ามีวัตถุดิบครบ จะใช้

- แกลบดิบ(เก่าๆเปียๆ) 1 ส่วน
- ดินใบก้ามปู 1 ส่วน
- มะพร้าวสับกลาง-เล็ก 1 ส่วน
- ขี้วัวแห้ง(หมักemแล้ว) 1/3 ส่วน (2-3 กำมือ)
- ถ้ามีดั่งค็อกออสโมโค้ทสูตรดอก 1-2 ช้อนโต๊ะ

ปกติ ทรายหรือ แกลบดำ ใช้ผสมกันล่อรากฝอยดี แต่โดนน้ำแล้วหนัก ถ้าไม้ต้นใหญ่ๆต้องยกบ้างไม่เหมาะ หรือถ้าต้องการใช้ก็แกลบดำเยอะทรายหยาบจืดน้อยๆ

การเตรียมดินเครื่องปลูก

1. การหาดินที่จะใช้ในการปลูกต้องเป็นดินที่ค่อนข้างสะอาดและเก็บความชื้นได้ดี พรวนดินและเปลี่ยนดินได้ง่าย เช่น ดินกลางนา ดินขุยไผ่ ดินโคนจอมปลวกนำมาตากให้แห้งแล้วทุบให้ละเอียด
2. หาหินอ่อนที่บดแล้วอย่างหยาบ กรวดทรายหยาบ หรืออิฐหักนำมาทุบอย่างหยาบ โดยการใช้ตะแกรงตาห่าง ร่อนส่วนละเอียดออกเสีย สิ่งทั้งหลายที่กล่าวเหล่านี้ เพื่อนำมารองกันกระถางที่จะนำมาใส่ต้นไม้บอนไซ
3. หาดะแกรงลวดตาข่ายจะเป็นเศษมุ้งลวดหรือตาข่ายในลอนก็ใช้ได้ แต่ควรจะใช้ตะแกรงที่เป็นอะลูมิเนียมจะดีมาก เพราะไม่เกิดสนิม ถ้าเป็นตะแกรงซึ่งทำด้วยสังกะสีอาจจะเกิดสนิมได้ และจะเกิดการปฏิกิริยาทางเคมีเจือปนของรากลูไม์สไนค์ เรานำมาตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประมาณด้านละ 2 นิ้ว หรือแล้วแต่รูของกระถางเล็กหรือใหญ่อีกด้วย เพื่อรองกันกรวด ทรายหยาบไม่ให้ไหลออกมาและน้ำที่รดจะได้ไหลและถ่ายเทอากาศได้สะดวก
4. หาทรายละเอียดค่อนข้างหยาบเพื่อนำมาผสมกับดินที่ตากแห้งไว้

การวางระดับของต้นไม้บอนไซ

เพื่อความเหมาะสมและสวยงามของบอนไซ ในการปลูกมิใช่ว่าจะปลูกไม่ตามใจชอบนักไม่ได้ การปลูกต้องมีหลักเกณฑ์ในการปลูก การปลูกตามใจชอบนั้นทำให้ดูไม่สวยงาม เพราะอาจจะผิดธรรมชาติเกินไป กระถางกับต้นไม้เป็นสิ่งสำคัญมาก เช่น กระถางเล็กต้นไม้ใหญ่เกินไป ต้นไม้เล็กกระถางใหญ่ก็จะดูเกิดความเหมาะสมไม่ได้เลย ฉะนั้นต้องจัดหากระถางกับต้นไม้ให้เหมาะสมกันด้วย บอนไซ มีการวางระดับไม้กับกระถางได้ หลายวิธี เช่น

วิธีที่ 1 การวางที่ได้สัดส่วนโดยการแบ่งกระถางออกเป็น 3 ส่วนเท่า ๆ กัน ให้วางไม้ส่วนที่ 2 ไม้จะวางเอนหรือตั้งตรงก็ได้ ตามความเหมาะสม

วิธีที่ 2 โดยการแบ่งกระถางออกเป็น 2 ส่วนเท่า ๆ กัน ให้วางไม้อยู่ในระหว่างกลางในแนวตรง

วิธีที่ 3 โดยการวางไม้อยู่ในระหว่าง 45 องศา ตามแนวตั้ง โดยมี 3 แบบ แบบ 45 องศา และแบบ 90 องศา